БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнделеттинген

ШЫН

1972 ЧЫЛ. ЯНВАРЬ 21 ПЯТНИЦА № 17 (8785).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 шин.

Н. В. ПОДГОРНЫЙ КЭНДЗО КОНОНУ ХҮЛЭЭП АЛГАН

Январь 19-та Бремльге ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Палаталар даргаларының чалаанын ёзугаар Совет Эвилелинде чоруп турар Япон парламентиниң чөвүлекчилер палатазының даргазы Кэндзо Конону хүлээп алган.

Аалчы-биле кады ону үдеп чоруур кижилер болгаш Японияның Совет Эвилелинде элчини Кишья Ниндзэки келген.

Найыралчы байдалга эрткен беседага ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Палаталарының даргалары А. П. Шитиков, Я. С. Насриддинова, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады В. М. Кожевников кирипкен.

Кайызынга-даа сонуургалдыг делегейниң чамдык кол айтырыгларының талазы-биле санал-онаалдарының солчулгазы болган.

Н. В. Подгорный сөөлгү чылдарда совет болгаш япон парламент кежигүннериниң аразында харылзааларының быжыгып база хөгжүп турарын күзел ханыышкыны-биле демдеглээн. Бо харылзаалар ийи чурттуң улустарының чаагай чоруунга улам улуг-биле ханылаар, ССРЭ-ниң болгаш Японияның аразында кады ажылдажылганы улам хөгжүдүрүп, чер кырынга тайбыңны быжыглаарының хөрзөнге дузалаар дээрзинге идегелип ол илергейлээн.

Кэндзо Коно чуртка чоруп турарының дугайында бодаалдарын солушкан.

— Мени чөвүлекчилер палатазының даргазынга соңгаан соонда баштайгы алган ёзузунуң аан-чоруумну Совет Эвилелинге кылганым бо. Ынчангаш ону шын кылган-дыр мен дээрзин бөгүн чугаалап болур мен. Бистиң чурттарывыстың аразында чаагай кожа-хелбээ харылзааларны улам ынай быжыглаары-биле бүгү күженнипкиннеримни салыр мен — деп, ол чугаалаан.

Чораан-на чер болганга мени чылыг, чуректиң ханызындан хүлээп ап турду деп, аалчы демдеглээн. Совет кижилерге сеткил-сагыжының ханызындан өөрүп четтиргенин ол илергейлээн.

(СЭТА).

Улуг-Хем райондан медээлер

КЫЗЫЛ ТУКТУ— ТИИЛЕКЧИГЕ

Улуг-Хем районнуң үлетпүр, транспорт болгаш тудуг организацияларының аразында социалистиг чарыштың түңнелин чоокта чаа үндүргек. Ниитизи-биле алырга, ажылагыйның бо адырларында хамаарышкан коллективтер тоску беш чылдың бирги чылын чедиишкинниг дооскан. Аңдынган социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле эрткен чылын кандыг коллективтер план күүселдезинин бедик деңнелин көргүсүнүл?

Аңаа харыы бо-дур: чарыштың тиилекчизи—кежүп чоруур механизастаттынган № 586 колоннаның коллективи болган. Ооң ажылдакчылары чурттаага шөлүн ажыглалга кинирериниң планын 123,3 хуу, тудуг-монтаж ажылдарын —109,4 хуу күүсеткен.

Районда саржат заводунуң коллективиниң эки ажылдаанын база демдеглээн. Эрткен чылдың планын олар 107 хуу күүсеткен. Продукцияның единицазынга онаштыр бот-үнеки чиигедириниң күсели-биле завод 800 рубльдиң камналгазын чедип алган.

Садыг организацияларының аразында социалистиг чарыштың түңнелин база үндүрген. Эрткен чыядың түңнелдерин ёзугаар алырга, чарышка бирги черни «Найыралы» совхозта ажылчын кооперациязының коллективи (баштаар черииң даргазы О. Бадан-оол, партия организациязының секретары В. Китайкин) алган. Оларга бараан саарылгазының планы 105,4 хуу, хуучулар дадывырын чыып мөңгүзери 127,8 хуу, кооперастаашкын планы 118 болгаш хлеб быжырары —102,6 хуу күүсеттинген. Бо көргүзүглерни оларның чедип алганы — социалистиг чарыштың организастаашкынын эки чорутканында болган. Ынчангаш СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун ол коллективке хевзэр арттырар деп СЭКП райкому болгаш райкүүсөнөм шиитпирээн.

(БИСТИҢ КОРР.).

АК-ТУРУГ САЛБЫРДА

Кыштаглаашкын

Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының ажыл-ишчилери шээр малды хүр, менди кыш ажырар дээш кызымаккай ажылдап турарлар. Салбырның 25 коданында 10 муң 500 ажыг хой кыштаглап турар, ооң иштинде төрүүр хойлар— 5600 баш ажыг. Малчыннар малды хүр кыш ажырар дээш канчаар ажылдап турарын көөр дизе, мурнакчы хойжу, коммунист М. Даваурацнуң чижээнден ону көрүп болур. Ооң коданында 387 баш хой бар. Амга чедир оларның 300 баш хлрези ооладанкан. Хойлар ооладан эгелөөнүңден бөөр хураганнардан амдыызында чаңгыс-даа когарал болбаан, ынчангаш маңаа дораан-ва чугаалаар херек: ук малчын зооветеринарлыг эге билгилерин шиңгээдип аппан чүве болгавда, мал түлүк ооладан чүрде, чаш хураганнарның ишти аарыыр чоруун болдурбайн турар, тодаргайлаарга чаа төрүттүнген хураганны баштай өөлеп эмзирер болгай. Хураган ол дораан-на хоптактанган, хой сүт «ээптер болза, чаш ажинге ол сүт шиңгээттинин күш четтикпейн баргаш, хураганның ишти аарыыр. Бо чергелиг чүүлдерни хойжуның эки билирин ол херечилеп турар.

Хойжуның хойларының амгы үеде хүр болуп турарының бир чылдагааны—чайгы семиртилгени эки чорутканында— бо чугула курлавыр эки ажыглаттынган. Кыштаглаашкынның баштайгы үезинде хойжу хойларын кыштагдан ырак черлерге кадарын турган. Массалыг ооладашкын эгелей бөөрн билек-ле одар-белчиирин курлап алган чоок черлерге кадарын киринген. Чаш хураганнарга чемин база бөөрн бурунгаар белеткөөн, чижээ, будук-бүрү чемнерин — хураганнарга баштай асылган бөөрн-биле, ооң соонда чажып бөөрн-биле белеткөөн. Оларга көк сула, чарба, концентраттар, минералдыг чемгериглете хамаарышкан сөөк долгаңы суг дээш ышкаш чемнерни четчир хирези-биле белеткөөн. Хураганнар дүгүн чулбарлашпазын дээш-даа хемчегларни ап турар.

Зооветеринарлыг бөдүүн түүлдерни хойжу өөрөнип алган чүве болгавда, бир эвес хураган өтпектеп аарыг берзе, ону боду эмнеп алыр. Хойжу бүрүзүнде аптекажыгаш бар, ынчангаш мал эмчизиниң сүмезин ёзугаар чамдык эмнерни-даа малчын боду малга берип, сыкыртын алгылаар.

Улуг хойларга чамдык немелде чемнерни хире-чергеябиле база берин турар, ылаңгыя чаа ооладаннарынга, черде копкактарынга ону бөөр, чижээ, концентратты аралап, хүнде 200 граммны-даа бергилээр.

Ынчангаш бистиң өске-даа хойжуларывыс шак мынчаар ажылдап турер деп дидимиби-ле чугаалап болур. Бо чылын салбырның хойларындан чүгле беш коданы тарып боозаткан, оларга массалыг ооладашкын январьның ийги чартыында, февральдың эгезинде эгелөөр, ол коданнарның малчынары аңаа белеткелди шагда-ла эгелөөн.

Кыштаглаашкынның эки өртериңе малдың кажаа-хораазын септеп белеткөөри улуг ужур-дузалыг. Хураганнарга чылыг кажааларын белеткөөн.

Кыштаглаашкынга бир чугула чүве—малдың суттарылгазы. Бо талазы-биле бисте бергедешкин чок, суг сөөртүр дөрт машина тускайлаттынган.

Салбырның хойжулары тоску беш чылдың ийги чылында социалистиг хүлээлгелерни алган. Ында чугаалаанындан алырга, тогду хойларга онаштыр 90 хураганны, а улуг хойларның чүүүнден-не 100 хураганны алыр.

Бо бүү хемчегларни болгандырары кижилерниң күжүнде, оларның ажыл-ижинде чүве болганда, олар дээш сагыш салыышкынын улам эжиждерн чугуле. А бисте бо талазы-биле четпестер база бар, чижээ, малчыннарга автолавкалар барык барбайн турар. Яжы-бүрү чүве садып алыр дээш малчыннар ырак чер чоруп, хей черге хой шагын чидирер таварыылгалар бар. Бо талазы-биле садыг организацияларындан негелдени бистиң совхозтуң удуртукчулары дыңыдары, чугула. А хойжулар кызымак ажылдап турган, болгарының хөрөөн төлептир будуруп шыдаарлар.

К. КАРА-САЛ,
салбырның зоотехниги.

ПОЛИТӨӨРЕДИЛГЕНИ БЕДИК ДЕҢНЕЛЧЕ

Марксизм-ленинчи теорияны ханызы-биле өөренип алыр арганы коммунист бүрүзүнге берип турар идеолоттуг ажылдың чугула звеносу — партия өөредилгезиниң системазы болур. СЭКП Тыва обкомунуң XI пленуму бо чугула ажылче улуг кичээнгейни салган.

Бистиң республикада бо өөредилге чылында партия чыдыышкынының системазында 18 муң 516 кижи, ооң иштинде 9 муң 935 коммунист өөренип турар. Бо хүннерде 361 эге политшкола, марксизм-ленинизмниң үндезиннерни өөренир 228 школа, теоретиктиг 189 семинар ажылдап турар. Ында ниитизи-биле 1730 пропагандист бар.

Партия обкомунуң XI пленуму пропагандист кадрлар-биле ажылды улам эжиждерин, оларның шынар составын чаартырын, баш удур белеткээрни болгаш теоретиктиг база методиктиг семинарларны эрттиреринин деңнелин бедидерин партия организацияларындан шыңгыызы-биле негээн.

Чаа кижини кижизидери — коммунистиг ниитилелди турузарының бир кол кезээ болур дээрзин партияның Программазында айыткан. Ынчангаш бызыг тура-соруктуг, төлептиг ажы-чаңныг, ажылчы чоннуң хөрөөнге бердинген, кезээде мурнуку одуругда чоруп чоруур, эргиниң артыышкынары-биле кажан-даа эптеп чок кижилер бистиң амыдыралыметы каастаар. Бо айтырыгны чедир шиитпирлеп алырда, чоннуң кижизидилгезинче улуг кичээнгейни салыр, оларга марксизм-ленинизмниң идеяларын чедир тайылбырлап өөредири — пропагандистериниң ажылының чугула соругазы. Ону күүседиринге арга-дуржулгалыг, хүлээтен ажылын ак сеткилдиг күүседип турар кижилер бистиң республикада хөй.

Пропаганда ажылын чон ортузунга чорударының уран аргазын чедип алыры белен эвес. Пропагандистиң ажылы ооң хөй күштү, арга-мергежилди, эвээш эвес үе-шакты негээр. Пропагандистиң хүндүлүг болган харыысалгалыг хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турарларга Кызылда В. Л. Лкхачев, В. Н. Власов, Ак-Довуракта Н. В. Долматова, Х. Ч. Сарыглар, Улуг-Хем районда Г. И. Иродов, К. Б. Дончук, Бай-Тайгада Б. С. Барба, Х. С. Шыырап-оол, Эрзинде М. Х. Ковгар, К. К. Натсак, Таңдыда К. Ч. Иргит, Л. Ф. Мануйлова болгаш өскелерни-даа хамаарыштырын болур.

Партия организацияларының амгы үеде чугула соругларының биредин болза, кичээлдерниң идей-теоретиктиг деңнелин бедидер дээш партийжи негелдени күштелдирери болур.

Бо негелдени республикада тургустунган хой-хой политшколаар, теоретиктиг семинарлар, улусчу университеттер багай эвес күүседип турар. Маңаа чижек кылдыр Бай-Тайга районда Шуйнуң кадыкшылга школазында марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир политшколаның ажылын чугаалап болур. Ында он ажыг башкы хаара туттуунган. Олар төөгү материализмни өөренип дооскан, ам эртемниг коммунизмни өөренип эгелээннер. Бо школаның дыңнакчылары өөренип турар эртеми-биле чергелештир неделя саныда делегей байдалының болгаш Совет Эвилелинде болуушкуннар дугайында политинформацияны эдлчег ёзугаар чорудуп турар.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң, ССРЭ-ния, РСФСР-ния, Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң сессияларының дугайында материалларны өөренип турар. Школада партия организациязы (секретары Х. Калдар-оол) политөөредилгеже доктаамал кичээнгейни салып, кичээлдерге олуржун, өөредилгеде чедер-четпестерни партия хуралынга кап удаа чугаалашкан.

Политшколаның дыңнакчылары өөредилге чылын чедиишкиниг доозар дээш бо хүннерде улам кызымаккай өөренип турарлар. Байлак арга-дуржулгалыг пропагандист Барба Багай-оол кичээлдерни амыдырал-биле холбап, солун кылдыр эрттиреп, дыңнакчыларга быжыг билигни берип турар. Бо дет эки ажылдыг политшколаларга Каа-Хемде Бүрен-Бай-Хаак школазында, Ак-Довуракта даг-дүгү чыр руднике, Кызылда өртке удур кангалаа отрядында марксизм-ленинизмниң үндезиннерни өөренир политшколаларны айтын болур.

Политөөредилгете партийжи удуртулганы улам бедик деңнелге турузары, коммунистерниң болган ажылчы чоннарның марксизм-ленинчи өөредилгезин улам күштелдирери, ону дамчыштыр бүдүүлгете эки көргүзүгнү чедип алыры — партия организацияларының ажылының бир кол угланышкыны болур дээрзин СЭКП Тыва обкомунуң XI пленуму айыткан. Бо ажылды чамдык черлерде партия организациялары чогуур деңнелиге чедир тургуспайн турар. Улуг-Хем районуң Жданов аттыг совхозта тургустунган марксизм-ленинизмниң үндезиннерни өөренир политшколаның ажылы ковчуг четпес тургустунган. Кичээлдер чогуур үеэинде эртпейн баар таварылгалар бар.

Эрткен чылын ол политшколага өөренири-биле 17 кижи адын бижиткен. Амгы хүннерде кичээлге чүгле 5—6 кижи кээп турар. Политшколаның дыңнакчылары Доктан Уйнукту даргазынга соңгун алган. Ынчалза-даа ол кичээлге чаңгыс-даа катап кээп олуруушаан. Кичээлди пропагандист Х. Авай-оол чүгле 10—20 минута дургузунда эрттирип келген. Политшколаның мындыг четпес ажылын биле тура-ла, ону эжиждин алырывче чугула хемчегларни партия комитеди чогуур үеэинде албаан.

Чер-черде партия организациялары кичээлдерниң идей-теоретиктиг деңнелин бедидериве кичээнгейни күштелдиргеи, политиктиг өөредилге болза революсчу теорияны ажылчы чоннарның ханы шиңгээдип алырынга, коммунистиг мировоззрениени оларга хевирлеп тургузарынга база ажылагыйжы соругларны чедиишкиниг боттандырарынга дузаларын чедип алыр ужуглуг.

«Соругла болза, политиктиг өөредилгени моон соңгаар-даа коммунистиг тургузуушкуннуң тодаргай соругалары-биле ханы холбап, партияның бүгү кежигүниринин медерелдиг болгаш идеткейлиг чоруунуң өзүлдезинге ооң дээштиг болуруп чедип алырында» деп партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчет илеткелинде демдеглээн.

Ынчангаш партия организациялары марксизм-ленинчи өөредилгени улам эжиждер, аңаа СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң үшкү сессиязының шиитпирлерин, материалдарын ханы өөредир, тоску беш чылдың ийги чылын ажыл-ишчи чедиишкиниер-биле доозарынче дыңнакчыларны эвилеп, организастыг ажылды күштелдирип чорудар ужуглуг.

«Кызыл тараачын» колхозтуң хойжузу Алексей Айыжы-бич Опайның хой ажылынга ажылдаан стажы алды чыл. Ол бирги классың нарын дүктүг хойларын кадарын келген.

Эткен чылын хоюнуң чаш төлүн бүрүү-биле камгалап ап, дүк планын ажыр күүсеткен. Мурнакчы малчынның чедиишкиннериниң чажыды — немелде чемгерилгеден ангыда чылдың кандыг-даа үезинде одарны тускай хуваалда ёзугаар ажыглап турарында.

Хойжуның коданында ам 433 баш хой бар. Малчынның күш-ажылчы чедиишкинине ооң дузалакчы кадарчызы өгнүп хөрөөжен өзөн Биче-Уруг Байкаравың салыышкыны улуг.

Малчын өг-бүле беш чылдың ийги чылында малды кыштан хүр чыл ажырар, чаш төлүн чидириг чок алыр дээш бүгү хемчегларни ап, кышка эки белеткенген. Бир хойдан 3 кг дүктү алырын хүлээтген, ам малдың күш-деңнелин семис-шыырак. Удаваа масселыг ооладашкын эгелөөр. Хоочун малчын бо харыысалгалыг кампанияга эки белеткенген. Нарын дүктүг хойуң хураганының дүгү тас болур болгаш баштайгы хүннерде чылыг кажаага ажаары негеттинер. Бо талазы-биле өгнүп хөрөөжен өзөн Биче-Уруг бодунуң хөрөөнүң мастери, аныяк сакмащиктериниң башкызы.

Хүлээтген ажылынга, хууда амыдыралынга бот-боттарын деткижип, дузалажып, сүмележирин оларда эки чаңчыл апарган. Ынчангаш чылдан чылче оларның күш-ажылчы чедиишкиннериниң бир үндезини ында.

ЧУРУКТА: Бии-Хем районуң «Кызыл тараачын» колхозунуң хойжузу А. Опай.

Сөзү З. Юмбуунуң,
Н. БРЕДИХИННИҢ фотозу.

ЧАРЫШ СОРУК КИИРГЕН

СЭКП-ниң XXIV съездизинин шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Кызыл хоорай Советиниң ажылагыйлары эткен чылын багай эвес көргүзүглериг болган. Партийжи-организастыг болгаш полит-кижизидиг ажылынын, үндүрген шиитпириниң, алган хүлээлгениң күүседези дээш демиселдің түңнелинде, бистиң ажыл-агыйларывыс мал өстүреринин планын ажыр күүсеткен, продукция бүдүрер болгаш ону күрүнеге белеткээр талазы-биле хүлээлгезин база чедиишкиниг боттандырган.

Эрткен чылын мыйыстыг бода мал өстүреринин планын 106,1 хуу, шээр малдың 101,6 хуу күүсеткен. Ол ышкаш эт бүдүрери — 122,2 хуу, сүттүү — 108,4 хуу, чуургаңы — 117,4 хуу болган. Мал продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле хүлээлгелер база ажыр күүсеттинген, ылаңгыя 470 центнер дүк садар турган, хөрек кырында 542 центнерни саткан.

«Сукпак» совхоз (директору Г. С. Юртаев, кол зоотехниги Н. В. Дрожжин) малдың кышкы ажаалдазын эжиждиштаан, чайгы, күскү семиртилгени биддилиг организастаан. Ооң түңнелинде 540 тонна немелде деңзи чедип алыр хүлээлгезинден 20 тоннаны ажыр күүсеткен. «Кок-Тей» совхоз (директору А. И. Ломаев, кол зоотехниги В. М. Гаврилов) күрүнеге эт, сүт, чуурга садар планын база чедиишкиниг күүсеткен. «Кара-Хаак» совхоз (директору М. В. Ахаңьянов, кол зоотехниги М. Н. Магсумов) пландан ажыр 46,9 тонна эття, 20 тонна сүттү болгаш 5,9 тонна дүктү саткан.

Материалдыг байлактың тургузукчулары малчыннар ортузунда ажыл багай эвес. Олар дүүнгүзүңнен бөгүн, а даарта ооң-даа бедик көргүзүглүг болурунга чүткүлдүг ажыдган турар. Маңаа хамаарыштыр чамдык чижектерни айтып болур.

«Кок-Тейниң» сүт-бараан фермазының коллективи ийек бүрүзүндеп 2530 кг сүт саарын хүлээлгеп, хөрек кырында 2790 кг сүттү саткан. Бодунда быжыглаан болук ийектериниң бирооиндеп-не үш муңнуң орнунга 3495 кг сүт саткан Валентайа Роддугина ышкаш мурнакчыларынга коллектив чоргаарланыр. Ондар. Биче-Уруг, Зоя Курестикова, Валентина Долганова болгаш өскелериңе-даа саткан сүдү албек, ажыл-ишки маштанчыг.

Куш ажаакчыларының ортузунда калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи, «Хүндүлелдің демдээ» орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Наталья Винникованың ажыл-ишчи алдары республикада безин сурагжаан. Төрүүр дагаа бүрүзүнге онаштыр ол 188 чуурганы алган.

«Кара-Хаак» совхозтуң хойжуларының көргүзүү база өөрүнчүг. Бирги хойжу бригада төрүүр чүс башка онаштыр 101 хураганны доруктурган, хой бүрүзүнден 3100 грамм дүктү кыргын алган. Т. Курносенко, О. Чооду, С. Өнеймаа ышкаш малчыннар төрүүр чүс башка онаштыр 120 чедир хураганны өстүрген. Хойжуларның бригадири Ч. Үртелек халас путёвка алган, ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң Москвада делегелгезин көрүп чораан.

Моон-биле кады четпестерни база айтыр херек. «Тере-Хол» колхоз (даргазы Х. Ч. Нурсат, кол зоотехниги А. С. Хуужугур) күрүнеге эт болгаш сүт садарының планын ыракта чедир күүсеткен. Ооң кол чылдагааны мал ажылынга удуртулганы кошкатканында. Малдың уксаазын эжиждериве, ооң продуктузуун бедидериве четпес сагыш салган.

Маңаа ажаалда, чемгериглеги ам-даа куду байдалда болбушаан. Чайгы семиртилгени багай организастаанындан колхозтуң күрүнеге саткан хоюнуң ортумак дириг деңзиже чүгле 35 кг болган. Кыргылданы четпес чорутканындан хой бүрүзүнге онаштыр чүгле 900 грамм дүк алган.

Мындыг четпестерни бо чылын катаптаас талазы-биле тодаргай ажылдарны чорутка. Кажаа-турлагны таарымчалыг ыллыр, мал чемнерин болдуур-да арга-биле белеткээр хемчегларни организастаан. Амгы үеде кайы-даа ажыл-агыйларда малдың бойдалы хүр.

Кызыл хоорай Советиниң колхоз, совхозтары чаа чылда улам бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Чижээ, күрүнеге 1602 тонна эття, 970 тонна сүттү, 58 тонна дүктү болгаш 11 млн. 400 муң борбак чуурганы садар соругалыг. Ону чогуур өйүвде күүседип болурувуп бүгү аргалары бар. ССРЭ-ниң тургустунганындан баор бежен чыл оонга утуштур калбарган социалистиг чарыш амгы үеде малчын бүрүзүн күш-ажылче улам соруг киргген.

Х. МОНГУШ,
Кызыл хоорай Советиниң өдээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги.

Политмассалыг ажылдың дээштиин чедип алыр

«СЭКП-ниң XXIV съездизинин шиитпирлеринде холбаштыр районуң ажылчы чоннарының ортузунга политмассалыг ажыл дугайында» СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары Д. К.-Х. Ооржактың илеткелин партия обкомунуң бюрозу дыңнап, чугаалашкан, районуң ажылчы чоннарының ортузунга политмассалыг ажылды эдээн эжиктиккен деп демдеглээн.

Ооң-биле кады политмассалыг болгаш идей-кижизидилгелиг ажылдың деңнелин база калбарыышкыны СЭКП-ниң XXIV съездизинин негелделеринге ам-даа четпес деп бюро саналаан. Чорудун турары политмассалыг ажылда ёзу бөрымдаалаар чоруктар бар, бүдүрүлге коллективтериниң, колхозтуң база совхозтарының амыдыралынга, ажыл-хөрөөнге ооң дээштиг салдары ам-даа кошкак.

СЭКП райкому болгаш чамдык партия эге организациялары удуртукчу ажылдакчыларны, кедээ ажыл-агый специалистерни идей-политиктиг ажылче кошкак хаара тудуп келгеи. Чоп мурнуна лекцияларны база политиктиг илеткелдерни, олар эжиш ноомчуп турар. Партия райкомунуң илеткелдер белүүнүң ажыл планы чок.

Ажылчы чоннарның идей-политиктиг кижизидилгезинге агитас-массалыг ажылдың яжы-бүрү хевирлерин, культура-чырыдышкын черлерин, лекция пропагандазын, улусчу университеттерни, хана парлалгазын долузу-биле ажыглавайн турар. СЭКП райкому болгаш чамдык партия эге организациялары көскү агитацияже кошкак кичээнгейни салын келгеи. Ооң утка-шынары куду, хүнүңү соругалаарыга дүүшкейн турар болгаш көскү агитацияның яжы-бүрү хевирлерин чоп ажыглаваан. Ылаңгыя район төвүнде, Дуржулга станциязында болган чамдык өске-даа коллективтерде көскү агитация чыя-чыды-биле чаарышмайн турар.

Бо бүү болгаш ооң-даа өске четпестерни бюро илеретпишаан, ажылчы чоннарның ортузунга политмассалыг ажылды улам эжиждер дээш, бо талазы-биле тодаргай хемчегларни алган, оларны боттандырын чорударын райкомга, партия эге организацияларынга дааскан.

Чоп ортузунга политиктиг ажылды хүн бүрү чорудары, ону амыдырал-биле сыныг холбаары — СЭКП райкомунуң, бүгү партия эге организацияларының кол соругазы. Ажылчы чоннарның идей-политиктиг кижизидилгезинге бүгү удуртукчу, инженер-техниктиг ажылдакчыларның, специалистерниң идеткейлиг киришкен турарын чедип алыр, социалистиг чарышка партийжи удуртулганың деңнелин бедидип, чарыштың кижизадикчи ролюн күштелдирер. Кижилер-биле ажылдың чаа-чаа хевирлерин тывар, ылаңгыя малчыннар ортузунга политмассалыг ажылды эжиждер.

СЭКП райкому, парткомнар, партия эге организациялары ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн төлептиг өткүүр, аңаа белеткелди калбартыр дээш ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезин улам күштелдирин чорудар ужуглуг.

Ооң-даа өске ао чорутса чогуур хемчегларни СЭКП обкомунуң бюрозу айыткан.

КЫЗЫЛДЫҢ ТУДУГЖУЛАРЫНДА

Москванын болгаш Ленинградтын бүдүрүлге черлериниң эгелээшкинин ёзугаар Совет Эвилелинин 50 чыл болуп оонга төлептиг ужуражыр дээш ажыл Кызылдың тудугжуларынын ортузунда калбарып турар.

Кызылдың № 62 бот-орулга-чарылгалыг кежүп чоруур механизастаттынган колоннанын тудугжулары бо чылдын тудуг-монтаж ажылдарының планын декабрь 25-тин бетинде күүседир деп хүлээнген.

Чыл иштинде ук тудуг колониязы 3 муң дөрбелчин метр чурттаага шелүн, «Өөк» совхозка 140 орунлуг ясли-салты, Туранга он квартиралыг чурттаага бажыннарын, суг дамчыдыага станциязын ажыглага киирер деп шиитпирлээн.

Ол механизастаттынган колоннаның тудугжулары Каа-Хемнин тудуг участогунуң ажыл-ишчилерин социалистиг чарышка кыйыргаш, күш-ажылдың механизациязын эжиждерин, тудуг материалдарының электроэнергия камналгалын чедип алырын болгаш өске-даа чугула хүлээлгелерни алган.

К. МААДЫ.

ЧАРЫШТЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорт, тудуг болгаш кедээ ажыл-агый, садыг коллективтериниң 1971 чылдың дөртү кварталында социалистиг чарыжына дараалында коллективтер тиилекчи болган.

Эрткен чылдың дөртү кварталында продукция байгарарын 103,7 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүүүн 102,7 хуу күүседип, продукцияның бот-үнезин чиигедирин болгаш шаандан ажыр орулга алырын хандырган автосептелге заводунуң коллективи үлетпүр бүдүрүлгелериниң шалыычы ажылдаан.

«Красноярскстройтрастың» № 12 автобазазы тонна-километр талазы-биле квартал планын 119,1 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 128,5 хуу күүседип, 150 муң литр кывар чүүлүг камнап алган, автотранспорт бүдүрүлгелериниң чарыжына бирги черни алган.

Тудуг организацияларындан «Тыва септелге-тудуг» трестиң Кызылда септелге-тудуг эргелели тиилекчи болуп, кварталда тудуг-монтаж ажылдарының планын 131 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 123 хуу күүсеткен. Ол коллектив тудуг-монтаж ажылының бот-үнезин 63 хуу чиигедип, 3,7 муң рубльдиг орулгазын алган.

Кедээ ажыл-агый коллективтериндеп «Кок-Тей» совхоз тиилекчи болган. Ол совхоз кедээ ажыл-агый продукциязын бүдүрүкчүлүүн 128,5 хуу күүседип, 150 муң литр кывар чүүлүг камнап алган, автотранспорт бүдүрүлгелериниң чарыжына бирги черни алган.

Тудуг организацияларындан «Тыва септелге-тудуг» трестиң Кызылда септелге-тудуг эргелели тиилекчи болуп, кварталда тудуг-монтаж ажылдарының планын 131 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 123 хуу күүсеткен. Ол коллектив тудуг-монтаж ажылының бот-үнезин 63 хуу чиигедип, 3,7 муң рубльдиг орулгазын алган.

Кедээ ажыл-агый коллективтериндеп «Кок-Тей» совхоз тиилекчи болган. Ол совхоз кедээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң болгаш садарының планын ажыр күүсеткен.

Садыг организацияларының социалистиг чарыжына Кызылдың столоваалар болгаш ресторанар трезин тиилекчи деп саналаан.

Шалыычы болуп үнген коллективтерге СЭКП Кызыл хоорхомунуң болгаш хоорай Советиниң күүскомунуң шилчиир Кызыл туктарын тыпсырын шиитпирлээн. Туйбу заводунуң, Чурттаага-коммунал ажыл-агый министерствозунуң автобудурулгезинин, «Кызыл электростанция-тудуг» эргелелиниң, № 14 механизация эргелелиниң, «Сукпак» совхозтуң эки ажылдаанын СЭКП Кызыл хоорай комитединиң бюрозу демдеглээн.

Бөгүн, ВЛКСМ-ниң XVIII хоорай конференциязы ажыттынар

КЕЗЭЭДЕ МУРНУКУ ОДУРУГДА

Ленинчи комсомол! Коммунистиг партияның, совет улустуң, Советтер чуртунуң төөгүзү-биле холбашкан бүгүле эрес-маадырлыг чоруктар, кайгамчыктыг чаагай үүлеле-херектер ооң ады-биле тудуш холбаалыг. Комсомол В. И. Ленинниң адын өндүр улуг чоргаарал-биле эдилеп чоруур. Владимир Ильич бодунуң үүлдериниге, чугааларынга, чагааларынга комсомолдуң, аныяктарның дугайында улуг теоретиктиг номвалды ажылдаң кылган болгаш оларны хоочун салгалдың чырыткылыг келир үезин, төлептиг салгалы кылдыр көрүп, улуг идегелин илергейлеп чораан.

Россияның аныяктарының Коммунистиг Эвиделиниң III съезидизинге «Аныяктар эвилелдериниң сорулгалары» деп ооң төөгүлүг чугаазы комсомолдуң ажыл-чорудулгазының, социалистиг ниитилелге ооң ролүнүң программазын тодаргайлаан эң чугула теоретиктиг документ болур. Ол аңаа мынча дээн: «Коммунистиг ниитилелди тургузарының ёзулуг сорулгазы аныяктарның, мурнунда туруп турар... Коммунистиг аныяктарның эвилели болза, кандыг-даа ажылга бодунуң дузазын көргүзер, бодунуң инициативазын, бодунуң эгелекчи чоруун үндүрер шалыпчы болук болур» деп чаагаан.

Ол чагыгга комсомол шынчы болган дээрзин бөгүн бүзүрелдиг чугаалап болур, ВЛКСМ-ниң, бистиң аныяктарывыстың бүгү ажыл-хөрөөнде, маадырлыг чоруктарында ленинчи бодалдар сиңиккен. Бистиң партиявыс, совет улус комсомолдуң алдарлыг даймычы болгаш күш-ажылчы үүлезин бедин-биле үнелеп турар. Ам ооң тугунда чайнаан алды орден чогумна ол дугайын бүзүрелдиг бадыткап турар.

Амгы үедеги бистиң аныяк салгалывыстың ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга ролүн СЭКП-ниң XXIV съездизинге бедин-биле үнелээн. Аңаа партия Төп Комитединиң Отчёт плеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев мынча дээн: «Комсомолчуларның энергиязы, чогаадыкчы болгаш шудургу чоруу кирбейн турар ажыл-агый болгаш культура сургузуушкунунуң ындыг участогун тып чугаалаары безин берге. Шалыпчы комсомолчу тудуглар, аныяк ажылчыннарның талазы-биле бөлүк конкурстары, студентилериниң тудуг отрядтары, аныяктарның бүдүрүлге бригадалары, күш-ажылдың болгаш дыштанылганың чайгы лагерьлери — бо бүгү болза совет аныяктарның баштыңы комсомолдуң тодаргай болгаш эң чугула ажыл-херектери-дир».

Бир эвес найысылал Кызылдың комсомолчуларын болгаш аныяктарын ап көөр болза, олар боттарының шалыпчы күш-ажылын, мергежилин болгаш билиглерин ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң хөрөөнге төлептиг бараалгадып турар. Ылаңгыя аныяк өскеннериң мурнунга калбак перспективаны ажыткан СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлери, тоску беш чылдың планы оларны улам-на улуг патриоттуг көдүрлүүшкүнче хайныктырын үндүргеи. «Ленинчи ёзу-биле чурттаар, ажылдаар база өөренир» деп аныяк өскеннериң чүткүлү-биле кайгамчык эгелээшкиннер төрүттүнүп тывылган. Кажан партийниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин таныжып турар үеде, «Тыва тудуг» трезвиниң комсомолчулары болгаш аныяктары 8 шактыг ажыл хүнүнүң нормазын 7 шак дургузунда, № 2 АТБ-де Александр Брутковтуң чолаачылар бригадазы беш чыл планын 4 чартык чыда күүседирин хүлээнгеи. Өске-даа ындыг хөй патриоттуг эгелээшкиннер бар болган. Олар берген сөзүн эелеп, амгы үеде ону ажыл-херек кырында боттандырын турарын чугаалаары өөрүнчүг.

Боттарының мергежилиниң талазы-биле «Эң эки аныяк ажылчын» деп атты чедип алыр дээш чарыш комсомолчу-аныяктар коллективтериниң, тус-тус аныяк кижилериниң аразында калбарган. Бо хүн хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелеринде, тудугларында, транспортунда болгаш ачы-дуза чедирер албан черлеринде бүдүрүлгениң ажыктыын, культуразын бедидери дээш, техниканы ажыктыг ажыглаары, материалдарны камналгалыг чарыгдаары дээш комсомолчу-аныяктарның 30 коллективи демисежип турар. ВЛКСМ хооркому оларның ажылының түңнелин адырлар аайы-биле ай санында үндүрүп келген. Оларның иштинден № 1 АТБ-де Валерий Улановтуң, № 48 тудуг эргелелинде Екатерина Краснобаеваның, Кызыл садыында Вера Корниенковуң болгаш өскедаа аныяктар бригадалары бедик түңнелдерни чедип ап турар.

Чижээ, В. Улановтуң бригадазының кежигүннери шупту-зу коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин—амыдыралга!» деп Бүгүэвилелдиң Ленинчи зачёдунга идепкейлиг киржип турар. Бригада кылыр ажылдың нормазын 135 хуу күүседип, 3400 литр кывар-чаар үүлдү камнап алган. Өске-даа ындыг чижектерни көргүзүп болур.

Партия органнарының удуртулгазы-биле социалистиг чарышты калбартырынга, хүлээлгелерни күүседиринге аэропорттуң, дааранылга комбинадының болгаш өске-даа коллективтериниң комсомол организациялары улуг организаককылды чорудуп турар.

Тоску беш чылдың бирги чылының планныг сорулгаларын күүседиринге Кызыл хоорай Советинге хамааржыр совхозтарның, «Тере-Хөл» колхозтуң комсомолчу-аныяктары улуг үлүүн киирип турар.

Аныяк өскенни коммунистиг мировоззрениеге, бедик идейлиг чорукка кижизидериниң үндезини — өөредилгениң янзы-бүрү хевирлери болгай. Парторганизациялардың доктаамал сагыш салыышкыныбиле аныяктарның политиктиг чырыдыышкынының идей-теоретиктиг деңнелин бедидер, ону организаостаарының аргазын сайзырангайжыдар дугайында ВЛКСМ хооркому, эге организациялар чамдык ажылдарны чорудуп турар.

«Ленинниң болгаш партияның херээнге шынчы бис» деп Ленинчи зачёттуң үезинде хоорайның комсомолчуларының хөй нуруузу В. И. Ленинниң ажылдарын, СЭКП-ниң XXIV база ВЛКСМ-ниң XVI съездилериниң документилерин өөренип эрткен. 8000 ажыг оолдар, кыстар Ленинниң ийи, үш хире ажылдарын, партияның болгаш комсомолдуң эң чугула документилерин өөренгеннер. Оларның кижи бүрүзү «Коммунизмге өөренир» деп комплекстиг планныг турган.

Комсомол организацияларның хөй кезиинде политөөредилге ханы утка-шыварлыг чоруп турар. Ылаңгыя дааранылга комбинадында, респотребсоюзта, типографияда, күрбанкыда, педучилищеде, № 1, 2, 7 школада аныяк өскенверге улуг баштыңчының теоретиктиг номвалын өөредир талазы-биле комсомол организациялары чамдык дуржулгалыг апарган.

Бистиң хоорайывыстың дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринде, училищелерде, школаларда чус-чус аныятар өөренип, олар билиглериниң байлактыг эртинезин шиңгээдип ап турар. Студентилерниң, сургуулдарның, өөреникчилериниң өөредилгезиниң шынарын бедидер, үлегерлиг сагылга-чурум дээш демисел оларда комсомол организацияларының бүгү ажылының үндезини болу берген.

Аныяк өскеннериң ажылагый чорудулгазынга киржилгезин улам идепкейжидер, оларның идейлиг дадыгыышкынының деңнелин бедидер талазы-биле комсомол организацияларының мурнунда улуг болгаш харысалгалыг сорулгалар туруп турар. Бистиң ажыл херээвисте четпес болгаш чедир шиитпирлеттинмээн айтыырлар эвээш эвес. Найысылалдың комсомолунуң бөгүн ажыттынар конференциязынга бүгү ажыл-херекти тодаргай анализтеп, четпестерни боттушүгүмчүлекчи ёзу-биле илередип, моон соңгааргы чорудар ажылдың сорулгаларын айтыр ужурлуг бис.

Кол чүве—аныяк өскеннериң шалыпчы күш-ажылын, мергежилин болгаш дилеп тывыышкыннарын тоску беш чыл планын күүседиринге бараалгадырын чедип алыры болур. Ынчангаш комсомол организациялары партия органнарының удуртулгазы-биле боттарының ажылының стилин болгаш арга-методун улам сайзырангайжыдар, дайынчы шинээзин бедидер хүлээлгелиг.

Ооң-биле чергелештир комсомолчуларның болгаш аныяктарның амыдыралының, өөредилгезиниң база дыштанылгазының дугайында партия, профэвилел органнары, үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларның, транспорт база өске-даа албан организация черлериниң удуртукчулары доктаамал кичээнгей салыр херек. Ындыг таварылгада олар боттарының мурнунга салдынган сорулганы чедиишкиниг шиитпирлээрлер.

Д. САЛЧАК,
ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң бирги секретары.

Эртемнериң ханызынче орук

Тываның көдээ ажыл-агый техникумунда комсомол организациязы партияның XXIV съездизиниң болгаш комсомолдуң XVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, эртем-билиглериниң үндезиннерин шиңгээдип алыр база күш-ажылчы чаңчылдарга дадыгар, өөренир херекке эвээш эвес салыышкынын киирип турар. «Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандыраал» деп Бүгү-эвилелдиң Ленинчи зачёдунга киришпишаан, хүн бүрүзүн шалыпчы ажыл-иштиң база кончуг эки өөредилгениң хүнү болдурар дээш бүгү күжүн салып турар.

Кодээ ажыл-агый техникуму тургустунгандан бээр 25 чыл оюн чоокта чаа байырлаан. Ынча чылдар дургузунда ону хөй-ле специалистер дооскан. Тываның ажыл-агыйларында бистиң доозукчуларывыс толептиг үлүүн киирип чоруурлар.

Техникумнуң комсомол организациязында 487 комсомолчу бактааган. Эң шилиндек оолдар, кыстар — шупту 18 кижи ВЛКСМ комитединде кирген. Хөй-ниитичи, комсомолчу ажыл-херектерни башкарынга идепкейлиг комсомолчуларны бөгүн адап болур. Оларның чижээнге Татьяна Пахорукова, Александр Карасал, Елена Будуге дээш өскедаа сургуулдар хамааржыр.

Бистиң техникумнуң комсомол организациязы хоорайның өөредилге черлериниң аразында эң дээрезинге санадып турары келир үениң специалистериниң тура-соруктуг, идепкейлиг, чүткүлдүг чоруунда. Комсомолчу болүктер аразында көргүзүглер аайы-биле: өөредилге, спорт, боттывынгыр уран чүүл, шеф ажылы, сагылга-чурум талазы-биле чарыш калбарган. Сөолгү көргүзүглер ёзугаар техникумнуң тос болүү бирги черни ээлегилээн. Үшкү курстуң зоотехния салбыры (комсоругу Куулар Дыртый-оол), дөрткү курстуң агрономия салбыры (комсоругу Ольга Моллерова), ийнги курстуң ветеринария салбыры (комсоругу Монгуш Дамба-Доржу) болгаш өскелер-даа бирги черде чоруп турар. В. И. Ленинниң ажылдарын, партияның XXIV съездизиниң база комсомолдуң XVI съездизиниң материалдарын шиңгээдип алыр талазы-биле сургуулдарының билинн хынан турары оларның хөй-ниитичи идепкейин бедиткен. Чижээ ийнги курстуң бухгалтерия салбырының 29 комсомолчузунуң тозу бот-тывынгыр уран үүлде доктаамал киришкен, спортчу секцияларда алды кижи, оон аңгыда комсомолчу даалгаларга 13 кижи киржип турар. Ол-ла курстуң шупту комсомолчулары туестус эртемнер аайы-биле болгумнерде база техникумнуң өске-даа массалыг хемчегларинде идепкейлиг киржип турар.

Ам Ленинчи зачёттуң үшкү үе-чадазы эгелээн. Шупту бөлүктер тодаргай хүлээлгелерни алган болгаш планнарны тургускан. Комсомолчу бөлүктерде зачёттарны хүлээп ап эгелей берген. В. И. Ленинниң торүттүнген хүнүнге үткуштур бистиң комсомол организациявые зачёт талазы-биле элээн хөй ажылдарны чорудар дээрзинге идеген болур.

Кышкы сессияның түңнелин ёзугаар техникумнуң комсомолчуларының өөредилге түңнели 98.2 хуу болган. Кол-ла чүве өөредилгениң шынары дээрзин билип турар бис. Шынап-ла келир үениң специалистери быжыг билиг, практиктиг дадыгыышкын чок болза ажылдаары берге болгай.

Комсомолчулар ортузунда солун ажыл-херектер хөй. Техникумнуң бөлүктериниң аразында «Алло, талантыларны дилеп тур бис» деп конкурсту удавас эрттирер бис. Күш-ажылдың, дайынның хоочунары-биле ужуражылгаларның кижизидикчи ужур-утказы улуг. Биете ындыг ужуражылгалар чаңчыл болган. База бир солун үүл — Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Сибирьниң техникумнарының көрүлде-конкурузунга киржиривис. Ук конкурска бот-тывынгыр уран чүүл, спорт, техниктиг чогаадылга талазы-биле маргылдаалар эртер. Конкурс бо чылдың майда болур.

Техникумнуң амыдыралында комсомолчуларның үлүүн киирери, бот-идепкейин салыры солун чүүлдер, ажыл-херектер хөй. Кол-ла чүве бот-идепкейде. Бистиң комсомолчуларывыс ону утпайн турарлар.

А. ДЖУС,
Кодээ ажыл-агый техникумунда ВЛКСМ комитединиң секретары.

УЗУН ДЕЛГЕМ ОРУКТАРГА

Республика найысылалының автотранспорт бүдүрүлгелериниң аразында № 1 автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи тоску беш чылдың баштайгы чылын эң дээре көргүзүглер-биле дооскаш, ийнги чылдың үлүүнче эрги чылдала кирипкен. Ында чолаачылар бригадаларының аразында Валерий Улановтуң удуртканы комсомолчу-аныяктар бригадазы хоочун чолаачылардан безин дудак чок ажылдаан.

Валерий Владимирович боду база назы-хар талазы-биле аныяк. Чаа беш чылды хуусаа бетинде күүседир дээш коллективте калбарган социалистиг чарышка бригадир боду хуузунда көскү чедиишкиннерлиг болуп, өске эш-өөрүнге үлегер-чижээн көргүзүп турар. Эрткен чылын 344 тонна чүктү сөөртүр планныг турган, чыл төнчүзүнге чедир оон 118 тонныны ажыр сөөртүп, планын 134,3 хуу күүседип шыдаан. Валерий чылда 145,7 тонна-километр чедирер планын херек кырында 185,5 тонна-километр кылдыр ажыр күүседтен. Ол үениң дургузунда Валерий Уланов 630 литр бензинни камнап алган.

Үени мурнап чоруур бо аныяк бригадир амгы үеде 1972 чылдың март айның үлүүнде ажылдап турар. Партияның салган сорулгаларын күүседиринге комсомолчу бригадир төлептиг үлүүн киирерин үргүлчүлевишаан.

Ооң удуртканы бригаданың чолаачылары база-ла бригадириңден дудак чок. Бригада эрткен чылын 2998 тонна чүк сөөртүр планын 3845 тонна кылдыр күүседип шыдаан. Планы чылда 1000 тонна-километр турда, ону 1628 тонна-километр кылдыр, азы 132,5 хуу күүседтен. Чижек-биле 1261,2 тоннаны сөөртүр турган, 1670,8 тонна кылдыр азы 135 хуу күүседтенин чугаалаарга четчир. Ол үениң дургузунда ниити бригада 3400 литр бензинни камнап алган.

О. НАМЧЫЛАК.

ЧУРУКТАРДА: 1. Валерий Улановтуң бригадазының кежигүннери хүнүн-не ажылын мынчаар эртен эрте эгелээр. Оң таладан солагай талаже бригадир Валерий Уланов, бригаданың мурнакчы чолаачылары А. А. Байкалов, Александр биле Николай Федяев алышкылар.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Шевер кыстар

РЕПОРТАЖ

Хоорайда уран-шеверлер-ле хөй. Оларга орукка-даа азы будурулгелерниң цехтерингеда, тудугларга-даа ужуражы берип болур. Бо дег чижектерни Кызылдың № 48 тудуг эргелелинден база көрүп болур.

«Росторгодежданың» тудуун доозар четкен баазазынга келдивис: ийи талазында эжиктериг ак бажың. Адаанда тавааның бедии аажок. Делгем өрээлдериң бедик ханаларын өкпең кызыл өң-биле будаан аныяктарның аразында делгем эгинниг, узун сынныг аныяк кыс тур. Ол болза ында болук аныяк шеверлекчилерниң бригадири Краснобаева болду.

Чер-чери-биле улажып чоруй барган улуг ханаларны хол-биле будууру дыка берге. Ол улуг хемчээлдиг ажылды механизацияның дузазы-биле чорударын үш чыл бурунгаар шиңгээдип алганын Екатерина Семеновна Краснобаева чугаалай-дыр.

Бо комсомолчу-аныяктар бригадазы туйбу ханаларны малгаштап дескилээрде чуурган чугайны, элезинни сугга хоюткаш, база-ла механизастаан арга-биле чаштырып шеерлээр арганы ажыглап турар. Ындыг мурнакчы арга-биле хүнде бир кижи 18 дөрбелчин метр хананы дескилей малгаштаар. А хол-биле хүнде чугле 4 дөрбелчин метрни ынчаар кылыр. Олар малгаштаарын, чугайлаарын, будууруп далаш чокка, ынамчалыы-биле күүседип турар. Ынчангаш болгаш кылган ажылында бөрөг чер чок, деңдески болгаш чаражы-биле онзаланып турар.

Комсомолчу Краснобаева 1970 чылга чедир штукатурмаляр болуп ажылдаан. Оон ажылга чүткүлдүүн, кызымакайын көргеш, бригадирге депшиткен. Эргелелде эң-не хөжудангай турган бригаданы аңаа хүлээдип берген. Ол ыска үеде ында аныяктарның эп-найыралын быжыктырып, кижи бүрүзүнүң күш-ажылга сонуургалдынын, бедик көргүзүглериг болурунче сундулуун чедип ап шыдаанын партия организациязының секретары И. Сермаевкин чугаалап турар.

1970—71 чылдар бо бригадага күш-ажылчы бергелерни быжыг тура-сорук-биле ажып эртериниң болгаш чедиишкиннерни чедип алырының үези болган. Эрткен чылын хоорай тудугларында аныяктарның социалистиг чарыжынга олар удаа-дараа бирги черни алгылаан. Орус, тыва, украин, хакас кыстар коллективке чаңгыс демниг, найыралдыг ажылы, эрес-шалыпчы чоруу-биле бедик шаңналды—комсомол обкомунуң шилчиир вымпелин чаалап алган, ону ам-даа быжыг тутпушаан.

Эрткен чылын он ийиги квартада беш каът чурталга бажыңнары, № 15 школа, химиктиг арыглаа фабриказы, өске-даа тудуглар ол-ла шеерлерниң дузазы-биле бүткен...

Удавас ажыглалга кирер чаа бажыңда шиилээн даваш өттүр Краснобаева чугаалаваш, өөрү Ондар Көк-кыс, Зоя Дорбуй, Лена Чооду, Лида Ондар оларның бедик мергежилдиин, разрядының бедээнин демдегледи.

— Аңгы-аңгы нацияларның төлээлекчилери ажылга ынак, төлептиг кыстар бисте болдур ийин—деп, Екатерина Семеновна немеп кагды.

Чарышка кыйгырганы Люба Полошникованың бригадазы база эки түңнелдиг болуп, эрткен чылдың даалгазын 102,5 хуу күүседтен. Аразында чарыштыглар чамдыкта чаңгыс объектиге кожа ажылдап, арга-дуржулгазын солчуп, дескилээн, чугайлаан өрээлдериңче удур-дедир аалдажып, ажылының шынарын ынажыр.

Дески болгаш чараш болуп, көрүнчүктелген өрээлдерни эргип көрүп тура, ёзулуг уран-шеевер кыстар ында-дыр дээрзинге бүзүредим.

ЧУРУКТА: Екатерина Краснобаеваның бригадазында шеерлекчилер.

О. ОХЕМЧИК.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КООПЕРАТОРЛАРЫ

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринге сорук кирген Тываның кооператорлары тоску беш чылдың бирги чылында көдээниң ажыл-ишчилеринге садыг болгаш ниитиниң чемненилге хандырылгазын экижидер талазы-биле күжениишкиниг ажылдаанын чоокта чаа болган кооператив садыының ажылдакчыларының актив хуралы демдеглээн.

Респотребсоюзтуң системазы эрткен чылын 78 миллион 400 мун рубльдин аъш-чем болгаш үлетпүр бараанларын сайгарып, чыл планын хуусаа бетинде декабрьниң 27-де 102,3 хуу күүседтен. 1971 чылда планда көрдүнгенинден 1 миллион 700 мун рубльдиң бараанын хөйну саткан. Ниитиниң чемненилге черлери саарылга онаалгазын 105,7 хуу күүседтен. 22 хереглекчилер ниитилелдери, Кызылдың болгаш Абаканның садыг базалары, ном садыглаар килдис чыл планын хуусаа бетинде күүседтен.

Садыгның хөй ажылдакчылары совет садыгның культуразын бедидип, садып алыкчыларга таарымчалыг байдалды тургузуп, оларның негелде-хереглелдеринге дыынангыр болуп, бараан саарылгазының планын үргүлчү ажыр күүседип келген. Чөөн-Хемчик райпозунун Чадаанада ном садыының коллективи (эргелекчизи М. Денисова, садыгжылары Г. Шпырко, Н. Бабич) эрткен чылдың дөртү кварталында бараан саарылгазының планын 174 хуу күүседтен. Барын-Хемчик райпозунуң садыгжызы М. Дегежик, Бии-Хемде универсалдыг магазинниң садыгжызы Т. Шагарина олар болгаш өске-даа хөй-хөй садыгжылар садып алыкчыларның хүндүткелин чаалап алган.

Эътти, балык продуктуларны, мал болгаш үнүш үзүн, трикотаж кылыгларны, хөм идиктерни, соодукчуларны, хеп чуур машиналарны, радиоприёмниктерни, телевизорларны, хевис кылыгларны, мебель херекселдерни садыглаары көвүдээн. 1971 чылда көдээ чурттакчы чоннуң бир кижиге онаштыр бараан сайгарылгазы 479 рубль 90 көпеек болган. Көдээниң чурттакчы чонунуң садып алыр шинээзиниң бедээниниң бир херечизи ол.

Хереглекчилер кооперациязының ажыл-чорудулгазында белеткелдер база чугула черде. 1971 чылда белеткел ажылдакчылары пландан ажыр 200 мун рубльдин чиг-эдин болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээн.

Кооператив садыының ажылында ам-даа шыягы четпестер бар. Бо дугайын чоокта чаа болган актив хуралынга илеткелчи, респотребсоюзтуң баштаар черинин даргазы эш Катков болгаш санал бергеннер принципиалдыг ёзу-биле демдеглээн.

Хереглекчилер ниитилелдериниң болгаш садыг базаларының складтарында бараанларның четчир санныг ассортименти турбуже, көдээ магазиннерге олар болганчок-ла үзүктели бээр. Бай-Тайганың, Тес-Хемнин, Тожунун Мөңгүн-Тайганың болгаш өске-даа хереглекчилер ниитилелдериниң магазиннеринге калбак хереглелдин барааннары үзүктелип турган. Эрткен чылдың төнчүзүнде чоруткан хыналдадан илерээнгей болза, устунде алаанывыс болгаш өске-даа хереглекчилер ниитилелдериниң магазиннеринге чылыг идиктер, сапогтар хөвен-сазын пөстен кылган костюмнер, уруглар хеви, ажылагый барааннары, дус, таакпы болгаш өске-даа чугула хереглел барааннары чок болган.

Совет садыгның чурумун хажыдар, садып алыкчыларны мелээр, күүнениң үүрмектеп садар өртектерин улгаттырар таварылгалар ам-даа бар. Чамдык хереглекчилер ниитилелдеринде прейскурантыны ажыглавайн турар, дензи болгаш хемчээлге херекселдери сандаргай байдалда.

Балгазын сельпозунун, Бай-Тайга райпозунун, «Сут-Хөл», «YTKA 25 чылы», «Чыраа-Бажы» совхозтарында ажылчын кооперацияларның садыг четкилериниң санитарлыг деннели куду.

Садыг четкилерин хандырып турар чамдык баазалар, будурулгелер керээлиг хүлээлгелерни четпес күүседтен. Пивону, газтыг сугну, чалаң болгаш курганган сүттү, быштакты, балыкты, дааранын кылыгларны чедир бербейн келген.

Садыгның депшилгелиг чаа аргаларын шиңгээдир, аңаа үндезилээш бараан саарылгазын көвүдедир, садып алыкчыларга чогумчалыг байдалды тургузарын кооператив организациялары оожум шиитпирлеп турар.

Ажыл-агыйжы эвес чоруктуң түңнелинде респотребсоюзтуң системазынга 1971 чылда чугле сава аймаанын чидирин 200 мун рубль болган. Бараанларның нормада көрдүнгенинден чидирин 80 мун рубль четкен.

Кооперацияның өнчү-хөрөнгизин самчыгдаар, оорлаар чорук-биле демисел кошкак. 1971 чылда 259 мун рубль түңнүг 148 самчыгдалдар илерээн. Барын-Хемчик, Бай-Тайга, Тес-Хем райполарда, Чыраа-Бажы, Сут-Хол ажылчын кооперацияларда өре-самчыгдалдарның түңү кооператив садыының системазында 60 хууну эелеп турар.

Республиканың кооператорлары тоску беш чылдың бирги чылында кылган ажылының түңнелдерин хандыр анализтеп чугаалашкаш, 1972 чылда сорулгаларны тодаргайлап, ССРЭниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

1972 чылда үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын декабрь 27-де күүседир, чылда пландан ажыр 1 миллион рубльдиң аъш-чем болгаш үлетпүр бараанларын садар, а беш чылдың дургузунда 5 миллион 700 мун рубльдиң бараанларын көдээниң ажыл-ишчилеринге пландан ажыр бээр деп хүлээлгеде айыткан. 1972 чылда 35 магазинни эде дерип, 20 магазинни чапсар чок ажылдаар неделяже, 5 магазинни будун чартык ээлчегже шилчидер. Чаа магазиннерни немей тударының болгаш эргилерин эде дериирийд күсели-биле магазиннерниң садыглаар шөлүн 800 дөрбелчин метр улгаттырар. Белеткелдерниң чыл планын декабрь 20-де күүседир. Пландан ажыр 500 мун рубльдиң көдээ ажыл-агый продуктуларын, өлүктү болгаш чиг-этти белеткээр. Ниитиниң чемненилге черлериниң ажылын экижидер.

Кооператорларның мурнунда сорулгалар улуг болгаш харысалгалыг. Ону күүседип болур аргалар бар деп актив хуралының киржикчилери бүзүреткен.

А. НАМЗЫН.

ХООЧУН МАЛЧЫН

«YTKA 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырында Монгуш Сагаан — хоочун малчын. Ол чылгычылап-даа, молдурга-даа, ирт-даа кадарып, мал ажылынга чээрби чыл ажыг ажылдаан. Ам сөолгу үш чыл дургузунда хөй кадарып келген.

Монгуш Кончукович кышка ыяк белеткенген. Кара-Дагда кыштаанда камаазын, чурттаар бажыңын эки шынарлыг кылдыр септээн. Өг-булези-биле 6 тонна сигенни, 3 тонна өдекти бөлүп, белеткеп алган.

Кадарчының хою кидин оолдап эгелээн. Амдыызында төрээн 40 хойнуң чаш хураганнары онча-менди доругуп турар. Хоюнуң нүүү семис-шыырак. Кажааларының ишти арыг-силиг, кургаг.

Сагааннарның уруглары 10. Уруглар иези Кен-Кат хөй уругларны кижизидери-биле кады ниитиниң малын ажаарынга үлүг-хуузун үргүлчү киирип келген.

Хоочун кадарчы коммунист М. Сагаанны үр үеде кызымаи, эни ажылы дээш совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитеди каш удаа шаңнап-мактап келген. Ол Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле база шаңнаткан. Ам ол Улуг-Хем район Совединиң депутады.

К. КОМБУ.

Амгы үеде партияның экономиктиг политиказы

СЭКП-ниң XXIV съездизи Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң амыдыралынга шылгарыңгай болуушкун боолу, беш чыл иштинде бистиң чуртка коммунистиг тургузуушкунның түңнелдерин үндүргеш, улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң колкол угланышкынын тодаткан.

1971—1975 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле беш чыл планының дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хүлээп алган Хоойлузунда партияның экономиктиг политиказын күүседиринің угланышкынын айыткан. Амгы үе-чадада ол политиканың кол утказы болза, «социалистиг бүдүрүлгениң хөгжүлдезиниң бедик темпизинге, ооң ажыктын бедидеринге, эртем-техниктиг тедиилгениң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрерин дүргедедиринге үндезилээш, улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин дыка бедидерин хандырары» боолу турар.

ССРЭ-ниң экономиктиг хөгжүдезиниң амгы үе-чадазының сорулгаларын артемге үндезилээш ажылдап кылганы — марксисчи-ленинчи экономиктиг теорияны хөгжүдеринге партияның XXIV съездизиниң ең чугула салышкыны болур. Ынчангаш Совет Эвилелиниң улус ажыл-агыйының амгы үеде хөгжүдезиниң ең чугула онза үүлү болза, ооң шуут аажок улуг хемчээлдин боолу турар.

Чурттуң экономиктиг күчүзү дыка улгаткан. Ынчангаш ам удавас үлетпүр бүдүрүлгениң түүде чаңгыс хуу өзүлдези хаанныг Россияның бүдүн чылда бүдүрген продукциязынга деңнежиш турар апаар. Ол ышкаш тоску беш чылдың чыл бүрүзүнде капитал салышкынының хемчээли дайын мурнунуң бүгү капитал салышкынынга деңнежип турар.

Материалдыг бүдүрүлгени улам хөгжүдери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң ажыктын болгаш темпизин дүргедири совет улустуң чаагай чоруун улам экижидериниң талазы-биле сорулганы боттандырарының кол үүлү боолу турар.

Хөгжүлдениң бедик темпизи — совет экономиканың артык күчүлүг үүлү чогум-на ол. Ынчангаш бистиң чурт үргүлчүлелдиг үениң дургузунда национал орулганың өзүлдезиниң болгаш үлетпүр продукциязының хемчээлиниң талазы-биле капиталистиг чуртларны мурнаа турар. Тоску беш чылдың планын амыдыралга боттандырганының түңнелинде—1975 чылда ССРЭ-ниң үлетпүр болгаш көдээ ажылагый продукциязының бүдүрүп үндүрүүшкүнүнүң ниити хемчээли бо талазы-биле АКШ-та амгы деңнелден ажыг болу бээр.

Бо беш чылдың бир онзаланчак үүлү болза, ниитилел бүдүрүлгезиниң хемчээлиниң дыка өзүлдези боолу турар. Бир эвес сеский беш чылда национал орулганың бир хуу өзүлдези 1,9 миллиард рубль турган болза, тоску беш чылда ындыг өзүлде — 2,7 миллиард болур. Ынчаарга үлетпүр продукциязының чаңгыс-ла хуу өзүлдези — 3,7 миллиард рубльге деңнежикир.

Шапкын хөгжүлдеге эртем болгаш техниканың улам дешилгеен улуг салдар чедирер ужурундан ажыл-агый хөгжүлдезинге кижилериң саны болгаш бүдүрүлге аппарады-даа улам эвээш салдарлыг апаары билдиңгир. Моон түңнелинде амгы үе-чадада күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези ниитилел продуктузун болгаш национал орулганы улгаттырарының ең чугула үндезини болуп турар-дыр. Тоску беш чылда экономиктиг чамдык адырлар болгаш чамдык улуг экономиктиг районнар-даа материалдыг бүдүрүлге талазынга ажылдакчыларның санын көвүдетпейн турган, улам хөгжүлдени чедип алыр ужурлуг. Чижээ, хөмүр-даш үлетпүрүнге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1,4 хуу улгаттырар болгаш хөмүр-даш казарын — 10—11 хуу көвүдедир деп планда көрүп турар. Ол үеде бо адырның ажылдакчыларының саны өспес ужурлуг.

Чаа беш чыл планында көрдүнген техниктиг дешилгени эрги чепсек-херекселдерни чаартын азы солун турган чедип алырын айыткан. Ол ышкаш ажыл үезинде апаа туруушкуннарны, ажыл шагын үзер чорукту кызырып, кол фондуларның дедир эгидилгезин улгаттырын турган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка улгаттырар.

Чуртта бүдүрүп үндүрүп турар бүгү продукцийа материалдарны камнаарын түүде бир хуу чедирер болза, национал орулгага немелде 3—4 миллиард рубль кирер. Ынчангаш беш чыл планының талазы-биле Директиваларда продукция бүдүрер материалдарның бүгү чарыгдалдарын дыка кызырарын көрүп турары улуг ужур-дузалыг.

Экономиктиг өөредилгениң дыңнакчыларынга

Чурттуң көдээ ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле база улуг сорулгалар турып турар. Сеский беш чылда көдээ ажыл-агыйны интенсификаттаарының угланышкынын боттандырганы эки түңнелдерни бергеп, ынчалза-даа амгы үе-чаданың өзүн турар негелдези бо талазы-биле ажылды улам калбартырын негеп турар. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгеени механизаттаарынга болгаш химизаттаарынга үндезилээш, чонга азып-чем продукциязын бүдүрүп үндүрериң, а үлетпүрге—чиг-эт бээрин дыка улгаттырар ужурлуг.

Бо талазы-биле сорулгаларны күүседирде сеский беш чылдың үезинде шөлдер хемчээлин улгаттырбайн турган, ооң 16—18 миллиард рубль хой продукцияны немей алган турар ужурлуг. Көдээ ажыл-агый машиналарының болгаш техниктиг дериг-херекселдериниң шывары, идегелдин улам экижээн турар. Ол ышкаш көдээ ажыл-агый машиналарының артык кезектерге негелдези база долузу-биле хандыртынар.

Трактор парыгынга 575 муң машина, 139 муң комбайн немежир. 1965 чылда 100 га тарылга шөлүнге 100 аът күштүг бүдүрүлге күчүзү онаажып турган болза, 1975 чылда ол 200 апаар, а 1965 чылда 1000 гектар шөлге бирээзи-ле 15 аът күштүг 13,5 трактор онаажып турган болза 1975 чылда оларның саны — 28 чеде бээр.

Беш чыл дургузунда көдээ черлерге электри күчүзү 1,5 катап азы 161 миллион аът күштүг болур. Ол ышкаш көдээ ажыл-агыйга электри энергиязының чарыгдалы улгадыр болгаш 75 миллиард киловатт-шак чедери көрдүнген. Бир эвес 1970 чылда көдээ ажыл-агый 55,4 миллион тонна минералдыг чемишчидилге алган болза, 1975 чылда ол сан 90 миллион тонна четкен турар.

Күрүнеден болгаш колхозтардан беш чылда капитал салышкынының түңү 129 миллиард рубль чедер азы чурттуң тоску беш чылының дургузунда капитал салышкынының ниити түңүнүң үштүң бир кезии болур.

Чаа техниканы көдээ ажыл-агыйга калбаа-биле ажыглаарының түңнелинде продукция бүдүрериниң чарыгдалдарны бүдүп-чартыктан 3 катап кызырар аргалыг дээрзин специалистер санап турар.

«Мал ажылының продуктуларын бүдүрүп үндүрүп үлетпүрге үндезилээш хөгжүдериниң дугайында» болгаш «Күш чуургазын болгаш эдин бүдүрүп үндүрүп үлетпүрге үндезилээш улам көвүдедириниң хемчеглериниң дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарын өзугаар күрүнеиниң 1170 улуг комплекстерин тудуп турган-дыр. Ол ышкаш 585 куш фабрикаларын тудуп турган-дыр. Бир эвес алдыгы беш чылда чоннуң орулгазы 13 хуу улгаткан болза, сеский беш чылда ол 33 хуу ковудээн болгай.

Чаа беш чылда «Б» болүктүп продукциязын бүдүрүп үндүрериниң темпизин үлетпүрүп «А» болүүнден дыка дүргедедирин база көргеп. Ынчаарга тоску беш чылдың кол-ла сорулгазы чүл дээрге үлетпүриү, көдээ ажыл-агыйны, транспортту, тудугну болгаш амыдырал хандырылгазының бүгү хевирлерин дыка хөгжүдери боолу турар.

Чоннуң амыдырал байдалының улам экижип, хереглелдеринин негелделериниң улгадып турарын барымдаалаш, оларның ажыл төлевирин улгаттырарының айтырыын база шиитпирлеп турар. Ынчангаш ажылчыннарның ортумак болгаш ең эвээш ажыл төлевири, а ол ышкаш колхозчуларның — орулгалары өзүп турар. Студентилерни болгаш инвалидтерни катай алырга, 90 миллион хире кижиниң алыр төлевирлери өзер апаар.

Чоннуң шалыцын болгаш ажыл төлевирин бо беш чылдың дургузунда Совет Эвилелиниң аңгы-аңгы районнарының аайы-биле улгаттырар. Ынчаарга Сибирьге болгаш Ыраккы Чөөн чүкке ол хемчегни 1972 чылда, а арткан черлерге — 1974—1975 чылдарның дургузунда боттандырын чоруткан турар.

Бараанларның өртек-үнезиниң быжыг турштуунуң үезинде материалдыг бүдүрүлденің ең чугула идиг беришкини болур ажыл төлевирин улгаттырары дээрге, амыдырал деңнелин бедидеринге база бир чугула үүл болуру билдингир.

Тоску беш чылдың сөөлгүзү — 1975 чылда аъш-чем болгаш калбак хереглел бараанларынга чоннуң негелдези улам улгадыр деп чүве тодаргай. Ынчангаш артемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге калбаа-биле, шалышкын ажыглалга киирери, бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидери продукцияның шынарын экижидери, ассортиментини калбартыры чоннуң улам өзүп турар негелдезин хандырарының магадылалы болур.

Ажыл-агыйның бүгү адырларын улам хөгжүдери дээрге-ле ажылчы чоннарның амыдырал деңнелин улам бедидериниң кол үүлү боолур дээрзин партия барымдаалап турар. Ынчангаш ниитилиг бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бедидериниң айтырыы үүгле эртем-техниктиг дешилгениң дүргедээшкинидеп эвес, харын-даа эргелеп-башкарылганың, планнаашкынның, экономиктиг идиг беришкиниң айтырыы-биле база тудуш боолу турар.

Бүдүрүлгениң болгаш эртем-бүдүрүлге черлериниң каттыжышкынарын база комбинаттарын тургузуп турган бүдүрүлгени концентраттаарын улам улгаттырарының эргежок чугулазын СЭКП-ниң XXIV съездизи айыткан. Амгы үеде ындыг 600 ажыг каттыжышкынар ажылдап турар.

Бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидеринге ССРЭ-ниң даштыкы, ең ылаңгыя социалистиг чуттар-биле экономиктиг харылзаазын улам калбартыры улуг ужур-дузалыг. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң киржикчилери чурттары Комплекстиг программазын хүлээп алган. Ынчангаш тоску беш чыл планын ЭДЧ кежигүннери чурттарының планнары-биле бир-ле дугаарында холбаштыр көрүп турган-дыр.

Тоску беш чыл планы СЭКП-ниң экономиктиг политиказын амыдыралга боттандырарынга, ең ылаңгыя совет улустуң материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидеринге төөгүлүг ужур-дузалыг.

А. ПОЛЯКОВ,
республиканың «Билиг» ниитилел организациязының баштаар черинің харыысалгалыг секретары.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

МОСКВА. Волганың автозаводунуң коллективи Чаа чылга эки күш-ажылчы белекти кылган: ВАЗ-2102 деп чаа машинаның баштайгы бөлүүн белеткээн.

Универсал чаа машина мооң мурнундагы хевирлерден конструкциязын чаартканы-биле, чүүк сугар черинің делгемиде ылгалып турар. Бо чылын ол машинаны массалыы-биле бүдүрүп эгелээн.

ЧУРУКТА: «Жигули—Универсал» Кызыл шөлде.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Делегей бо хүннерде

Л. СВОБОДА ЛЕНИННИҢ МУЗЕЙИНГЕ ЧОРААН

ПРАГА. (СЭТА). ЧССР-ниң Президентизи Л. Свобода Прагада В. И. Ленинниң музейинге чораан. Президент ында адап турары ышкаш, «Ленинчи залдың» чаа делгиирин көрген болгаш В. И. Ленинниң бир чугаазының үзүндүзүнүң бижимел үүн дыңнаан. 60 чылдың мурнунда Россияның Социал-демократтыг ажылчын партиязының VI (Прага) Бүгү-россия конференциязы ол залга боолу эрткен. Л. Свобода В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга үндүрген плакаттарның делгелгези-биле база танышкан.

Турасказал дептеринге ЧССР-ниң Президентизиниң бижээни: «Лениндеп өөренири — бистиң кижи бүрүзүнге дээди хүлээлге болгаш алдар».

«Ленинчи залда» чаа делгиир болза конференцияны белеткээринге В. И. Ленинниң киришкен дугайын төөгүп турар документалдыг материалдар-дыр.

Бо залды музейден эрте — 1945 чылдың майда ажыткан. Ооң баштайгы көрүкчүлери Праганы хостаан Совет Армияның дайынчылары болган. Оларның бижимелдер кылып, ат салган дептери ында хевээр калагалаттынган.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

КАИР. (СЭТА). Садыг болгаш экономика харылзааларын калбартыр талазы-биле баштайгы совет-египет чугаалажыышкынкар ында эгелээн. Ийи таланың каттышкан комитедин тургускан. Араб чурт талазындан ону Премьер-министриң орулакчызы, экономика болгаш даштыкы садыг министри Мухаммед Абдалла Мерзабан, а совет таладан—Египетте алын-чорук кылыр чеде берген ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев олар баштап турар.

АКША ЧЫЫЛДАЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Парижке чаа бажыңын тударынга Францияның ажылчы чоннары 2 миллион ажыг франк-акшаны чыгган. Ол дугайын ФКП ТК-ның Секретариады «Юманитениң» арынварында дыңнаткан. Ол дыңнадыгда акша-хөреңги чыырының кампаниязының улуг чедиишкинниг эртип турарын демдеглээн болгаш 4 миллион франк-акшаны чыыр дээнин күүседир дээш ону ам-даа уламчылаарынче активчилерни болгаш партия эге организацияларын кыйгырган.

ПАТРИОТТАРНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улуучу чепсектиг күштериниң дайынчылары эрткен чылын Виньдинь болгаш Фыоклонг можуларга америк агрессорларга болгаш оларның чалчаларынга күштүг согуушкунларны таваарыштырган. Парлалганың Хосталга агентилелиниң дамчыдып турарын өзугаар алырга, ол можуларга Мурнуу Вьетнамның патриоттары дайзынның 2.780 солдадын болгаш офицерин чыскаалдан үндүрген, оларның аразында 143 америк шериг база бар. Ол ышкаш 11 вертолётту дүжүр аткан, 51 шериг машинаазын үзүткаан болгаш артиллерияның үш туружун чок кылган. Камгаладың 20 от точказын буза шапкан, ийи көвүрүгүү чаза тевискен, кыварчаар материалдарның ийи улуг складын чок кылган.

Хосталганың улуучу армиязының чепсектиг күштериниң дайынчылары Тайнинь можуга 1971 чылда дайзынның 3.600 офицерин болгаш солдадын чыскаалдан үндүрген. Оларның аразында чалча шериг бир генералы, АКШ-тың 118 шериг албанныглары бар. Дайзынның 12 самолёдун дүжүр аткан, үш дайынчы корабльди сугже дүжүрген.

Каосан Патет Лао агентилелдиң медээлеп турары-биле алырга, Лаостуң патриоттуг күштери америк-сайгон шериглер-биле дайылдажыышкынарга улуг тиилелгелерлиг болган. Январь 7-ден 12-ге чедир тулчуушкуннар үезинде олар дайзынның 400 ажыг солдадын чыскаалдан үндүрүп, тудуп алган.

Англияда ажыл чоктарның санының көвүдеп турарынга удурланыышкынның демдээ кылдыр чурттуң ажылчы чоннары массалыг митингилерни болгаш чыскаалдарны организастап турар.

ЧУРУКТА: Фелтомнуң (Мидлсекс графство) ажылчыннары ажыл чоктарның ам бир миллион кижи чедип турар армиязының көвүдээнинге удурланыышкын чыскаалының үезинде. Чыскаалчыларның лозуңнарында: «Бистиң шуптувустуң күзелге турар үүлүвүс — ажыл-дыр!», «Ам безин бүдүн миллион кижи ажыл чок!» деп бижээн.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БЫЖЫГЫШ ТУРАР ХАРЫЛЗААЛАР

СОФИЯ. (СЭТА). Социалистиг тургузуушкуннуң түңнелинде материалдыг бүдүрүлгениң дүрген хөгжүлдези өскеда чурттар-биле Болгарияның садыг солчулгазының улам-на калбарарынга чедирген деп, БУР-нуң даштыкы садыг министри Иван Недев Софияга болган парлаалга конференциязынга медеглээн. Бир эвес 1950 чылда даштыкы садыг солчулгазы 292 миллион лев турган болза, 1971 чылда барык 5 миллиард лев болган.

Болгария үлетпүр кылыгларын дашнаар үндүрер улуг чурт болу берген. Чурттуң дашкаар үндүрер ниити бараанында үлетпүр кылыглары 60 хуу хире болуп турар.

Ам Болгария бүгү дилтерниң 110 чурту-биле садыгламаан турар. Даштыкы садыгның 80 хуу хирези социалистиг чурттарга онаажып турар. Кол даштыкы садыг эвилелчизи Совет Эвилели болуп, ооң үлүүнге 55 хуу ажыы онаажып турар. Совет машиналар болгаш дериг, а ол ышкаш чиг-эт хандырылгазы чурттуң индустриализациязын боттандырар арганы берген деп, министр медеглээн. Ооң-биле кады ССРЭ болгар үлетпүр, көдээ ажыл-агый продуктуларынга чардынмас болгаш турум рынок болуп турар.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттары-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле Болгарияның садыг харылзаалары 'калбарып база ханылап турар дээрзин Иван Недев демдеглээн. Хөгжүп орар чурттар болгаш сайыраңгай капиталистиг чурттар-биле садыгның хемчээли деңнеге, кайызынга-даа ажыктыг чоруукка үндезилээш көвүдеп турар.

Лаостуң Улусчу-хосталга армиязы 23 хаолаан

ХАНОЙ. СЭТА-ның корреспондентизи В. Бубновтуң дамчытканы болза:

Лаос улус Лаостуң Улусчу-хосталга армиязының тургустунганының кайгамчыктыг хүнүн — 23 чыл ооң демдеглээн.

Француз колонизаторлар-биле, а ооң соонда америк агрессорлар болгаш оларның чалчалары-биле аар, шудургу тулчуушкуннарга Лаостуң Улусчу-хосталга армиязы каңналган болгаш быжыккан.

Лаостуң патриотчу фронтузунуң удуртулгазы-биле патриоттар чурттуң девискээриниң дөрттүн үш кезиин хостаан болгаш ында бир миллион ажыг кижи чурттап турар. Хосталган районнарда чаа амыдырал тургустунуп, улус ажыл-агыйы чедиишкиниг хөгжүп, өөредилге черлериниң болгаш эмнелгелерниң четкизи соксаал чок калбарып турар.

Лаостуң Улусчу-хосталга армиязы лаос улустуң чаалап алыышкыннарын чедиишкиниг камгалап турар. Ам ол болза амгы үениң ең болбаазын чепсээ-биле чепсегленген армиядыр. Ооң составында чадаг шеригниң кезектери, артиллерияның болгаш куяктыг танк шериглериниң кезектери, агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектери болгаш сапер шериглери бар.

Кассан Патет Лао агентилелдиң медээлерин өзугаар алырга, 1964 чылдың май 17-ден 1972 чылдың январь 10-га чедир үеде Лаостуң Улусчу-хосталга армиязының дайынчылары агаарга база чер кырынга АКШ-тың 2.297 самолёт, вертолёдун чок кылган.

1971 чылдың дургузунда Лаостуң патриотчу күштери дайзынның 42 муң солдат, офицерин чыскаалдан үндүрген, ооң иштинде 16 муң америк шериг албанныглар болгаш сайгон чалча солдаттар, генерал Ванг Паонуң «тускай күштериниң» муң-муң солдаттары болгаш беш муң хире таиланд хөлезиленикчилер бар.

Декабрьның сөөлгү хүннеринде Лаостуң патриоттары «тускай күштерниң» улуг кезектерин болгаш АКШ-тың ужар үүлүнүң бүгү күчүзүнге детиктен хой санныг таиланд шериглерни чылча шапкаш, Кувшиннер шынаазын бүрүн хостаан.

Лаостуң Улусчу-хосталга армиязы бодунуң тургустунган хүнүн тулчуушкуннарның байдалынга демдеглээн. Вьетнамның болгаш Камбоджаның улустары-биле хол-холундан тутунчуп алгаш демиселди чорутпушаан, Лаостуң патриоттары америк агрессорларны ажар чаа-чаа тиилелгелерни чедип алырынга, боттарының чуртунуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалаарынга бүрүн шиитпирлиг.

НИИТИ-ЕВРОПА ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ— ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА АПАРГАН

СТОКГОЛЬМ. СЭТА-ның корр. В. Роликтиң дамчытканы:

Европа дипте боолу турар чамдык үүлдер Швецияның политиктиг амыдыралынга улуг салдарны чедирип турар. Айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын чыыдырар дугайында социалистиг чурттарның саналын ында улуг сонуургал-биле көрүп турар. Ынчангаш политиктиг ажылдакчылар болгаш хөй-ниити-даа ону Европага быжыг тайбынны тургузарының оруунга ең чугула базым болур деп санап турар.

ГФР-ниң Совет Эвилели-биле болгаш Польша Улус Республика-биле чарган керээлери, а ол ышкаш Барыын Берлин талазы-биле дөрт талалыг дугуржулга болгаш ооң түңнелинде ол ийи герман күрүнелер аразынга харылзааларның чогумчалыг боолу турары Европа дипке политиктиг байдалды экижидеринге эки салдарын чедирген деп чоокку чылдарда Швецияның чепсектиг күштериниң байдалын болгаш тарыштырылгазын өөренип көрген тускай парламент комитеди демдеглээн. Ол таарымчалыг байдалды Швецияның камгалал ажылдарын планнаарда барымдаалап көөрү эргежок чугула деп ол-ла документиде чугаалап турар. Күрүнелерниң политиктиг болгаш ниитилел тургузуу хамаан чокка оларның аразынга бүзүрелди быжыглаарынга болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга ниити-европа чөвүлел хуралы чаа үе-чала болурун комитет база демдеглээн.

Швецияның сураглыг хөй-ниити ажылдакчызы парламент депутады Стеллан Арвидсон ниити-европа чөвүлел хуралын чыыдырар дугайында социалистиг чурттарының саналын Швеция бүгү-ниитинин тайбынын быжыглаарынга ең чугула болгаш кандыг-даа чигзиниишкинни болдурбас базым кылдыр хүлээн алган деп СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. Ол Европага айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш хөй-ниити күштериниң ассамблеязын белеткээр консультативтиг ужуражышкынга киришкеш, Брюссельден мырынай чаа эвээ келген.

Швецияның чазаа ол саналды эгезинден тура-ла үүлүг деп санаан болгаш ону деткээн-даа деп, Арвидсон уламчылап чугаалаан. Чазак черинин ону үүлдүгүзүнгенин Швецияның политиктиг бүгү партиялары база деткээн.

Семинар-хурал

Республиканың аңныыр-тыыш ажыл-агый эргелелиниң районнарда болгаш хоорайларда ажылдап турар охотоведтерниң база чамдык профессионал аңчыларының үш хүнүнү семинар-хуралын эрттирген. Олар аңаа эрткен чылдың түңнелдерин болгаш бо чылгы сорулгаларын чугаалажып, дуржулга солушкан.

Эргелелде амгы үеде күрүнеиниң 4, кооперацияның 2 аңныыр-тыыш ажыл-агыйлары, райполарда болгаш сельполарда 6 белеткел конторазы ажылдап турар. Олар эрткен чылын чамдык эки күш-ажылчы көргүзүглерни чедип ап, 800 муң рубльдиг өлүк кежин, 35 тонна аң эъдин, 15 муң рубльдиг сыын мыйызын, куш эъдин күрүнеге саткан. 250 муң рубльдиг өлүүн пландан ажыр саткан. Сыстыг-Хемде күрүнеиниң аңныыр-тыыш ажыл-агыйында Ондарай Мерген, Кол Капсырга, Туранда күрүне аңныыр-тыыш ажыл-агыйында Сат Сандый-оол ышкаш мурнакчы дуржулгалыг профессионал аңчыларның олчазы улуг боолу турар. Оларның кижи бүрүзү 1000 ырак ажыг рубльдиг өлүүн дужаган.

Тыва—аң-мен, балык, куш-биле байлак. Ол байлакты өстүрүп, кадагалаар, ниитилелге ажыктыг ажыглаар талазы-биле хүн бүрүнүң организас-массалыг ажылын аңныыр-тыыш ажыл-агыйлары чорудуп турар. Ол ажылды Каа-Хем районда аңныыр-тыыш ажыл-агыйы, Таңдыда белеткел, конторазы (охотоведтери Ф. Никитин, К. Кауров) эки организастап турар. Төтчеглекчилер-биле демиселди күштелдирген болгаш ыяш ажыл-агый, милиция, чер-черде партия, совет болгаш хөй-ниити органнары-биле доктаамал харылзаалыг ажылдап келген. Каа-Хемниң аңныыр-тыыш ажыл-агыйы эрткен чылын 23 тотчеглекчини тудуп, оларның чидирген 2175 рубль когаралын күрүнеге эгиткен. Оларның аразында Сосновка суурнуң чуттакчылары Н. Медведев, В. Лузин, Севиде М. Соболев, Копту-Аксында Ш. Салчак ышкаш кем-буруулуг төтчеглекчилер бар. Чижээ, Медведев, Лузин олар эвилелдежип алгаш, 3 чер хаванын какпалап өлүргенин илереткен. Административтиг комиссия оларның херээн көргеш, кайызының-даа аңнаар эргезин 2 чыл чедир казаан.

Аңныыр-тыыш ажыл-агыйларның материалдыг базазы быжыккан, оларның ажылының хемчээли улгаткан. Аргаэзимнериниң аң-кужун, балык-байлаңын камгалап өстүреринден ацгыда, оларның чаа хевирлерин тарады салып, өстүрүп турар. Чижээ, Чагытай, Тере-Хөл, Сүт-Хөл, Маны-Хөл, Шара-Хөл хөлдерге эъткир балыктарның байлаңнарын салгылаан. Таңды сынынга баргузун уксаанның киштерин салган. Ол ажылдарны ам-даа уламчылаар.

Чөөн-Хемчик, Бии-Хем ышкаш делгем девискээрлиг, аңмеңе-биле байлак районнарда аңныыр хайгааралының харыысалгалыг охотоведтери эштер Никифоров, Камзалаков олар ажылды дыка эрецгей тургузуп, төтчеглекчилер-биле демиселди кошкан чорудуп, чуттакчы чон ортузунга таныылбыр ажылын четпес чорудуп турар. Ооң уламындан ол районнарда төтчеглекчи чорук хөй болуп артышаан.

Семинар-хуралдың киржикчилери бойдусту ленинчи өзүбиле үнелеп көорүнүң принциптери, аңныыр-тыыш ажылын организастаар хемчеглер-биле таныжып, делегей байдалының дугайында лекцияны дыңнаан.

А. ДАРЖАА.

ССРЭ-НИҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА УТКУШТУР ЭРТЕМ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

МОСКВА. Совет Социалистиг Республикаларын Эвилелиниң 50 чылына холбаштыр төөгүчү эртемденнер солун эгелээшкинни кылганнар. Олар бо талазы-биле ажылды улам калбартыр, оны эртемге шыңгыы үндезилээр сорулга-биле хоорайларын болган суурларынын, фабрикаларын болган заводтарынын, колхозтарын болган совхозтарын төөгүзүн бижиринин дуржулгазы-биле солчур деп шинтирлээн. Бо айтырыг талазы-биле Бүгү-эвилелдин эртем конференциязы база болур.

Ол конференцияны эртиреринин организастыг комитединин ССРЭ-нин Эртемнер академиязынын Москвада Төөгү институдунга январь 18-те болган хуралынга эвилелдешкен республикаларның эртем албан черлериниң төлөлекчилериниң санарын дыннап чугаалашкан.

Төөгүчүлериниң Бүгү-эвилел эртем конференциязының ажылының программазын оргкомитет чугаалашкан, бадылаан.

(СЭТА-ның корр.).

• • •

МУЗЕЙДЕ ДЕЛГЕЛГЕ

ОРДЖОНИКИДЗЕ. Алагир даглаында Соңгу Осетияның арте-бурунгу чурт шинчилел музейинде ССРЭ-нин 50 чылынга тураскааткан улуг делгелге ажыттынган. Ында делгээн түүлдер Соңгу Кавказтың улустарының революсчу демиселин В. И. Ленинниң кезээде хайгаарап турганының дугайын чугаалап турар. Ол көргүзүүлер совет эрге-чагырганың чылдарында даглыг чуртүн чечектелиишкинин көргүзүп турар.

Ында делгээн картада автономнуг республиканың тоску беш чылда чаа тудугларын көргүскен.

• • •

УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

МАГНИТОГОРСК. «Калбак-делгем Төрээн чуртум» деп девиз-биле металлургтарның Культура ордуларынга ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болурунга тураскаатканы кежээлерни эртирип турар. Оларны металлургия комбинадының комсомолчулары организастаан.

Пропагандистер, агитаторлар Украинаның акыдунма улустарының амыдырал-чурталгазының, оларның экономика болган культуразының хөгжүлдезинин чедиишкиннериниң дугайын баштайгы кежээлерниң киржикчилеринге чугаалаан. Белоруссияга, Узбекистанга болган өске-даа республикаларга тураскааткан кежээлерни кылыр деп белеткенип турар.

(СЭТА-ның корр.).

• • •

АНЫЯКТАР КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

БАКУ. Степанакертага болуп арткен аныяктарның теоретиктиг конференциязын «Ленинчи найыралдыг болганывыс-биле күштүг бис» деп темага тураскааткан. Ораторлар орус, армян, азербайджан дылдарга чугаалаанар. Олар Октябрьнын тиилелгези, Төрээн чуртүн чечектелиишкини, совет улустун ленинчи найыралы дээш амы-тынын бергеннерге боттарының чугааларын тураскааткан.

Азербайджанның Лачинский районунуң аныяктары Армян ССР-ниң Гори районунуң оолдар, кыстары-биле шагдан тура харылаажып келген. Кодээниң ажыл-ишчилери тараа культураларын ажаарда, кодээ ажылагый техниказын септээрде бот-боттарынга дузалажып турар.

(СЭТА-ның корр.).

АГААР ОРУУНДА — ТУ-144

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында пассажирлер саартүр үнден дүрген ужар самолёттарны ажыглап эгелээри көрдүнген. Воронежтиң самолёт заводунда ТУ-144 деп пайнерни хөйү-биле будуруп эгелээн. Аэрофлоттун ужудунчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары ону башкарарынга өөренип кириптер.

Делегейде үнден дүрген ужар бир дугаар пассажирлер самолёду үш чыл мурнунда эң-не баштай агаарже көдүрүп үнген. Чоокта чаа шенелде ужудуушкун үезинде ТУ-144 бир шакта 2520 километрни эрткен. Парлалганың медээлер агентилели ол самолётту чогааткан эштер-биле кылган беседазын номчукчуларның кичээнгейинге бараалгатты. Бо беседа «Гражданская авиация» деп журналдың 1972 чылдың бо айда үнер номеринге парлаттынар.

Бо материалды коллективти-биле алган интервью деп адап болур. Ооң киржикчилери — чиңгине конструктор, академик, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, Ленин болган Күрүне шаңналдарының лауреады Андрей Туполев, ооң оглу, кол конструктор, профессор, Күрүне шаңналының лауреады Алексей Туполев, ССРЭ-ниң алдарлыг шенекчи-ужудукчузу, Совет Эвилелиниң Маадыры Михаил Козлов, бирги класстың штурманы Георгий Баженов. Оларнын-биле ТУ-144 Болгарияга пайыралдың аян-чоруун кылып чораан үеэ келген соонда болган. Ынчан чаа самолёттуң Софияның муң-муң чурттакчылары таныжып сонуургаан. Тодор Живковка баштадып алган, лайнерни көп көрүп чораан Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Политбюро кежигүннери хүндүлүг аалчыларның дептеринде мынча деп бичээннер: «Совет эртемниң болган техниканың улуг чедиишкинин, амгы үениң самолёду ТУ-144-тү чогаадып кылган совет эртемденнериниң, конструкторларының, инженерлериниң, техниктериниң болган ажылчыннарының угаанын, талантызын, алдын холдарын магадап тур бис».

Бо самолёттуң шак ындыг сонуургал-биле ооң мурнунда Прагага, Берлинге, Варшавага, а ооң-даа мурнунда Парижге болуп эрткен аэронавтика болган космос талазы-биле бүгү делегей делгелгезинге база магадап турган.

— Тускай эртемниглер дыка онзолап сонуургаар турган —деп, штурман Баженов чугаалаан. — Олар бистерден конструкция, автоматика болган кавчаар дериң кылганының дугайында бирден бирээ чокка айтырып турганнар.

— Канчаар башкарарының дугайында база — деп, Козлов уламчылаан. — Бистиң самолёдувуста башкарылга системазын шуут чаазы-биле кылганында дөрт канал бар. Бир эвес оларның бирээзи шын эвес медээ берилтер болза, машина ону хереже албас. Ол шын медээлерни хереже алыр. Хары угда ийи-даа канал ажылдавайн баар болза, самолёт дөмей-ле менди чаагай хонуп ап шыдаптар...

Ооң соонда дүргениниң дугайында чугаалажы берген. Үш-ле шак иштинде Москвадан Ыраккы Чөөн чүкте Хабаровскиге чеде берип деп чүве кайгамчык болбас аргажок. А дериг ужарда мырыңай алдеп чүве турун болур. Чижээ, бир эвес январь 1-де Хабаровскиден ужудун үнген болзунарза Москвага үш шак болган чедип келириңерге ынна эрги чылдың декабрь 31 хевээр турун болур.

Ынчап баарга сургакчылаан улус бухгалтерия-биле санажырда саналыг апаар-ладыр деп бир кижи баштактанган.

Алексей Туполев баштак чугааны хереже албайн уламчылады:

— Ажырбос, сайгарып алган баарлар, дүргенинге өөренип чаңчыгар апаар.

Чиңгине конструктор биле кол конструкторну безин самолёттуң дүргени кайгадыпкан. ТУ-144-тү Москвадан Софияже үдеп турган академик Андрей Туполев мынчаар сактын чугаалап турар:

— Ажыы-биле чугаалаарга мен элээн дүвүреп турган мен. Аэрофлоттуң шугумунга ындыг дүрген ужар пассажирлер самолёду эң баштай ужуп үнгени ол болгай. Бир шак бичин ажа дүжүп чорда корабльдиң командири Эдуард Элип телефон-биле: «Рейс план ёзугаар эрти» деп илеткээн.

— Самолёт Софияның аэродромундан Москваже ужуп үнүпкенде мен болгар эштерим-биле кады аэровокзалдың бажыңынче кылаштаткан мен —деп, бичии Туполев чугаалады.— Ынаар кирип бар чорувуста ТУ-144 ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын эрте берген деп дыннаткан. Бис хоорайже кирип четпээнивисте-ле: «Самолёт Москвада хонушкаа» деп медээ чедип келген.

Ол рейс таптыг-ла чедер бир минута иштинде уламчылаан. Ол үениң иштинден 53 минутаны ТУ-144 шакта 2300 километр дүрген эрткен. Бо дээрге үнден барык ийи катап дүрген болуп турары ол. Бедии 16000 метр.

ТУ-144-түң ужуп эткен агаар оруунуң адаанда анаа самолёттарның харылаа тудар пунктулары эңмежок. Агаар шимчээшкининиң чурумун ёзугаар ол чергер-биле чугаалажыр ужурлуг турган. Ындыг-даа болза чаа самолёт оларның чамдыызы-биле харылзажып четткипейн чораашла ол черни ужуп эрте баар турган. Дүрген ужар самолёткa ол агаар оруу база ындыгда таарымча чок: үргүлүү-ле ол-бо талаларынче өөр трасса болган.

— Ындыг болуру билдингир— деп, улуг Туполев чугаалаан. —Бис бо самолёттуң шуут чаа хевириниң машинаазы кылдыр чогааткан болгай бис. Кажан хүргүлүг самолёттарны реактивтиг самолёттар-биле солун турда оларның ужары-биле холбашкан черде ажылдарны база эде тургузаар ужурга таварышкан. Ам база ындыг апаары чугаажок.

А экипажка кайы хире берген? Ындыг дүрген ужудуушкун үезинде самолёттуң канчап башкарарыл? Башкарары берге эвес, чүге дээрге янзы-бүрү автоматика дузалап баар. Автопилот болган самолёт иштинде тургузун каан электроннуг санажылга машинаазы баар оруун башкарып чоруур. Штурман самолёттун кайда чоруурун, чедер черге чедир каш километр артканын болган өске-даа медээлерни экрандан көрүп алыр. Ужудуушкунну болган хонарын долузу-биле автоматика боттандырар.

— А экипаж чүү кылыры?—деп Козловка айтырыг салган.

Ол холдарын чада туткан:

— Шенеде үезинде болувуска «ажыл тып» ап болур бис. Бистиң бортинженерлериис Владимир Бендеров биде Юрий Селиверстов Кляйбиле меңге «аан-саан» чүве тып бөөр дээш кыскан-ва чүвеля ол. А моон соңгаар та чүү кылыр улус бис, аайын тыппас мен!

— Козловтуң баштактаның турары ол, самолёт парын болган тудум-на ооң экипажының харысалгазы улуг— деп, кол конструктор киржи берген.— Маңаа чүгле ужудукчунуң азы штурманның мергежилдиг болуру эвээш. Техника чеже-даа бүүрелдиг болза, экипаж келээде белен чоруур ужурлуг. Бир эвес үрели берзе, автоматиканы ажылдажас кылып каан, башкарылганы холга алыр аапаар.

— ТУ-144-те тускай херекселдер эңмежок, ынчангаш ужудукчулардан психология талазы-биле чаартылганы неген турар—деп, Козлов уламчылаан.— Черни көрүп чораш ужудуп турганындан ону көрбейн чүгле приборлар дузазы-биле ужарынче кирип турган үеде ышкаш ындыг апаар. Ынчан дыка хей ужудукчулар чаңчыгып чедип пат болуп турганын көрген мен.

— А пассажирлер кандыг хевирлиг чоруурул?

— Амгы үениң хөй улус соортүр самолёттарынга ыпкаш—деп, Баженов харылады.—Харын ооң-даа эки. Улус олурар салонларга безымыкывының өскерлирин автоматика тазарыптырын чоруур, ынчангаш кулак дүүлевес. Үнден дүргедей бөөрі черле билдинмес. Ужудуушкун үезинде самолёттуң чорууру бир дески, чымчак, даан база эвээш. Пассажирлер ' олурар черин кылганының эвили кончуг. Кыска рейс үезинде пассажирлерни дүрген чемнерин четтигер төлөөде чемин хаптарда суп каан болур.

ТУ-144 ужуп үнерде болган ховарда узун болган тускай кылган черлер хереглевес Варшавада ТУ-104, ТУ-154, ИЛ-62 даан ыпкаш самолёттарны хондурып турар аэродромларга ТУ-144 узун дурту 2300 метр черге хостуу-биле хонушкан.

Беседаны тендүрүп турда үнден дүрген ужар ТУ-144 деп пассажирлер соортүр самолётту Аэрофлоттун чурт иштиниң болган даштыкыже агаар шугумнарынга дарый ужудуп эгелээр дээш бистиң конструктор бюровустун коллективи бүгү чүвени кылын турар деп, Андрей Туполев чугаалаан.

(ПМА — «Гражданская авиация»).

Республиканың херээжен чонунуң ажыл-ижи

«ШЫННЫҢ» ПОЧТАЗЫНДАН

Чадаана хоорайда № 1 школаның интернадынын поварлары Нина Албай-ооловна Монгуш биле Клара Диинмеевна Монгуш олар уругларга эки шынарлыг, амданныг аъш-чемни кылып берип, даанган ажылын ак сеткилдиг күүседип турарлар. Н. Монгуш ийи чыл бурунгаар Барнаулдун кооператив техникумун, а К. Монгуш Кызылдың кооператив училищезинин повар салбырын 1965 чылда доосканы.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) Клара Монгуш биле Нина Монгуш оларның чем белеткеп турары.

А. КОВАЛЕНКОНУҢ фотозу.

КҮШ-АЖЫЛ МАКТАЛГА ЧЕДИРЕР

● СЭКП-ниң XXII СЪЕЗДИЗИ аттыг совхозтуң Хөндергей салбырының төп суурунга сумка чүктеп алган чоруп турар херээжен кижини хүн бүрү көөр бис. Ол — суурнуң чурттакчыларының, албан черлериниң чагдыылгаларын, чагаа-бижиктерин, чедирилгелерин чедирип берип турар К. Анайдоо-дур. Маңаа почтачылаандан бөөр ам он дөрт чыл болган.

Чоон-Хемчик районуң харылаа конторазындан почта келирге-ле солун, сеткүүлдерни, чагааларны сайгарып аайлаш, чагдыылгаларны, чагааларны алгаш чорунтар. Суурнуң чурттакчылары, албан черлериниң ажылдакчылары келген почтаны хүлээп алгаш, почтачыга четтиргенин илергейлээрлер.

Куулар Шыырановна почта чедирип чораш, улуг назылыг кижилерге тайылбыр беседаны, солуннардан ыыткыр номчулганы кылып чоруур. Бо чылдың парлалга бижидилгезин суурга организастыг чоруткан. Республика солуннарын болгаш төп парлалгаларны суурнуң чурттакчылары, албан черлери хөйү чагыткан.

Хөндергейниң ажылчы чону Куулар Анайдоону Хайыракан көдээ Советтиң депутадынга соңгаан. Соңгукчуларынга отчёдун берип, оларның амыдырал-чурталгазы болгаш ажылы-биле таныжып, чагыларны күүседир талазы-биле организастыг ажылдарны чорудуп турар. Көдээ Советтиң сессияларының, күүскомунуң шинтирлерин соңгукчуларга таныштырып, ажылчы чонларны ол шинтирлерни күүседиринче эвиледе турар.

● СОВХОЗТУН төвүнде эки дериттинген столовая ажылдап турар. Белеткээн чемниң ассортиментизи эвбек, шынары бедик. Поварлар аныяк кыстар А. Куулар, М. Уржумаа ажылынга кызымак, амданныг чемнер белеткээриниге мергежий бергеннер. Столованың эргелекчизи С. Калчан аъш-чемнің, оттулар түүлдүң курааныгы турузарынче, столованы арыг-силиг болдурарынче кичээнгейни салбышаан, ажылдакчыларның күш-ажылын үлегерлиг организастап келген.

Поварлар, столованың эргелекчизи — комсомолчулар. Олар хой-иитиниң ажылында идепкейлиг киржип турарлар. Совхозтуң Культура бажыңының бот-тывынгыр ураан чүүл болгумнуң киржикчилери. Күш-ажылга болгаш хой-иитиниң ажылдарынга чедиишкиннери-биле олар мактадып турар.

Х. ООРЖАК.

Үш салгалдың аңчылары

Тайганың ыжык черинде улуг чодур - пеш доорзунда одагда ийи херээжен биле бир бичии уруг олурган. Тожунун херээженнери эр улустан дудак чок, эрес-каннагай аңчылар болгай. Ынчалза-даа бичии уруун эдертип алгаш аңнаарын кым диттигер боор. Тайгасынга хат-шуурган, соок дээш кандыг бергелер турбас деп.

Ындыг эрес-дидим, соруктуг аңчы ие «Тоора-Хем» совхозтун Совет Тыва салбырында Елизавета Кенден. Ол эрткен күзүн бодунун 6 харлыг уруу Римма болгаш 61 харлыг Хуванова Балбыр үеледе диинчеп күзээннер.

Бо үш салгалдың аңчылары олча-омактыг-даа болганнар. Олар тус-тузунда 200-200 диин дужаар хүлээлгени алгаш, аңнап аъттанып каннар. Е. Кенден—250 диин, 2 киш, бир ас, Х. Балбыр—239 диин, 2 киш олчалыг боор, кайызында 500 ажыг рубльдин өлүүн күрүнеге дужаган.

Елизавета Бармаевна уруун суурда ясли-садка, төрелдериннге-даа арттырып каал болур турган. Ынчалза-даа ол уруун бичиизинден эгелеп кадыг-бергеге дадыктырып, бойдустун чараш чурумалдары-биле таныштырар, аңаа ынак болурунга таңчыктырарын бодаан. Уруун эдертип алырга Елизаветага шаптыктавас, харындаа эптиг, хөглүг. Бичии Римма тайгага «аңнап» чораан соокка ундараар хамаан чок эрези дам баар.

Амдызында ооң боо адын, диин ааре албазы билдингир. Ол ам-даа чаш болгай. Ынчалза-даа бодунга бодаарга даг дег улуг чарыны мунуп алгаш, казырадыр чырааладып, авазы-биле кырган-авайга барла шаа-биле дузалажыр. Курраг будуктарны одагга чыып эккеп каар. Чамдыкта оттуп келгеш: «Авай! орайтадывыс, туруулы!»—дээш авазын оттургулаар-даа.

Хуванова Дупчуровна Балбыр 60-ны ажыр бастыра-даа берзе, аныякгардан артык, эрес-каннагай. Ол тайгага төрүттүнген, аңаа өскен. Амыдырал-чурталгазы тайга-биле холбашкан.

— Диинчээр ой чоокшулап келирге тайганы көөрүмге хүлүзүрүп турган ышкаш —деп ол хөөрегилээр. Ол Ленинчи юбилей медалы-биле шаңнаткан.

Х. Балбырның аңаа Бараан Балбырның хөрээнде Октябрь революциязы орден чайнап чоруур. Тожунуң мурнакчы аңчыларының бирээзи. Бо эрткен күзүн ол казайын социалистиг чарыныга кыйгыргаш, өске тайгаже аңнап аъттанылкан. Чүгле 98 диин өлүрген, казайынга аштырып каан.

Е. Кенден биле Х. Балбыр олар Өдүгенде ива фермазының хоочун ивижилери. Ивини эдлчежип кадарар апаарга суурда чурттай берген. Е. Кенден «Күш-ажылчы шыларал дээш» деп медальдың эдилекчизи.

— Аңнаанын дугайында чүү чугаалап болур силер?— деп Хуванова Балбырдан айтыларга:

— Бо үеде аңнаарга магалыг-дыр. Мунар холун, өк-чемзээн, күш-хүнезинин совхоз белеткеп баар. Аныяктар, ылаңгыя кыстарның аңныр ажылынга киржири артык эвес деп бодаар мен.

Улуг назылыг аңчы Х. Балбырның бозалы чоп. Аныяктарны аңнаыр-тывын ажылынче хаара тудары чугула.

М. ЭРГЕЛ.

АВТОЛАВКА САДЫГЖЫЗЫ

Ол бичиизинде-ле садыгжы болуксап, самбың каккан кижилериниң салааларын магадап, кайгап тургулаар. Сорук турда күзел боттанып. Ам үүү боор, күзел боттанган, ажылдаары арткан. Зоя Айр-Сапаа 1965 чылда садыг училищезин доосканы-ла ажылдап эгелээн.

Зоя Кыргысовна Торгалыг суурнуң аъш-чем магазининге ажылдай берген. Ажыл-ишке түткүлдүг, кызымак кыс удатпаанда садыг алыкчыларның хүндүткелин таалап ап, районда мурнакчы садыгжыларның одуруунга кирген.

Ыраккы одарларда малчынарны чугула хереглелдиг бараанары-биле хавдырарын чугулаап көргеш, «Торгалыг» совхозтуң дирекциязы, ында көдээ Совет З. Айр-Сапааны автолавка садыгжызынга киргген. Ол ам ыраак одарларда малчыннарның аалчызы апарган. Зоя Кыргысовнаның ай квартал планын үргүлүү 130—140 хуу күүседири чаңчыл апарган. Ол Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи.

Н. ДАМДЫН.

Өвүр район.

Бистиң кожавыста

ЧААЦИРК

Таптыг-ла чаа чылдың бүдүүзүнде, бистиң кожавыс Красноярск крайның төвү — Красноярск хоорайга 2 мун көрүкчү олурар цирктиң бажыңы ажыттынган.

Ооң ажыттынганы үлетүрлүг болгаш сайзырангай көдээ ажыл-агыйлыг крайның культурлуг амыдыралынга чугула болуушкун болган. Орта бирги программага киржири-биле келген артистерниң оюн-концертин коорүнүң билеттерин красноаржылар 2 ай бурунгаар садып алгылаан.

Чаа циркти бирги программазында Осетиянның улустун артизи Хасанбекке удурткан Соңгу Осетиянның джигиттери, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Лев Осинский, адыглар-биле ойнаар артист Дубровский, агаарга гимнастаар Пересторониннер, аът мунуп алгаш жонглёрлаар Викторов болгаш совет циркти өске-даа мастерлери бар.

Оларның араазында РСФСР-ниң алдарлыг болгаш Тыва АССР-ниң улустун артизи Күжүгет Хензиг-оол, демир кырлап, танцылаар Майя Лозовик-Оскал-оол, ооң ашаа Олег Лозовик олар база бар.

— Чаа циркти бирги программазы красноаржылардың кичээнгейиниң төвүнде. Ооң байырлыг ажыдыыпкынынга, бирги программазынга киржир үлүг тыва цирк артистериниң үлүүнге база онаашкан — деп, Күжүгет Балданович Хензиг-оол чугаалаан, мынчаар уламчылады:—Чаа чылда үжен ажыг оюн көргүзүүлерге кириштивис. Программаның ийиги кезээнге ойнап үнүп кээривиске диниттиг адын часкап: «Тывалар, эр-хейлер!» деп, көрүкчүлерниң хүлээп алыры бисти улам сорук кирип турар.

Чаа циркти баштайгы программазы дөрт ай үргүлчүлээр болгаш ооң соонда программага киржири-биле РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустун артизи В. Б. Оскал-оолга удурткан бөлүк цирк артистери Ворошиловград хоорайдан Красноярскиге келир.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

«Телевидение»

ЯНВАРЬ 21-ДЕ

МОСКВАДАН

17.40—Соолгу медээлер. 17.55—«Иевин чүрээ». Уран-чечен фильм. 19.35—«Эртем—бөгүн». Эртем-ооредилгиг программа.

КЫЗЫЛДАН

20.05—Телемедээлер. 20.20—«Каштан Кузнецвтиң бир рейзи». Телефильм. 20.35—«Кадыкшылга». Дамчыдылга. 20.55—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.10—«Театр дугайында рассказ» Монолог уран чүүл. Дамчыдылганы Н. Абалкин чорудар. 22.20—Концерт. 23.10—23.40—«Ye». Информастыг дамчыдылга.

АГААРЫ

Бөгүн республикага бүргээр, хар чаар. Барыын утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—7 метр чедер. Агаарның температураазы даглыг районнарга 12—17, артканнарынга 22—27 градус соор.

Кызылга шокар будуттаар, хар чагбас. Барыын утланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температураазы 22—24 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ЯНВАРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тимо Ринпельтини оорлаалы» 10.00, 14.00, 17.00, 20.00, «Австрия — дүүн, бөгүн» 13.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дезинишкин» (1 болгаш 2-ги киноолар) 15.00, 19.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Езулуг ыпкыылдың кокпазы-биле» 9.00, 10.50, 14.40, 16.40, 20.40, «Датка даш» 12.40, 18.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Далай ырызы» 15.00, 18.40, «Кадаймының алдары» 16.50, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Эль Греко» 18.10, «Кашмирге ыпакшыл» (1 болгаш 2-ги киноолар) 20.00 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Үгү хүндүс коштуг кээп турар» 18.00, 20.00 шактарда.

ССРЭ-НИҢ ИХМ-НИҢ ДЭЭДИ БОЛГАШ ОРТУМАК ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИНГЕ КУРСАНТЫЛАР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ТЫВА АССР-НИҢ ИХМ ЧАРЛАП ТУР

Дээди школаларга 4 чылда, ортумак школаларга 2 чылда өөренир хуусаалыг. Школалар ИХМ-ниң органнарынга ажылдаар дээди болгаш ортумак юридиктиг эртемниг-специалистерни белеткеп турар.

ССРЭ-ниң ИХМ-ниң Омскиде дээди школазы болгаш Иркутскиде орт-техниктиг училищезин ортумак эртемниг болгаш ИХМ-ниң органнарынга албан эрттиреринге кадыының байдалы эки 30 хар чедир назылыг кижилерни хүлээп алыр. Волгоградтың, Ленинградтың болгаш Рязаньның дээди школаларына, а ол ышкаш Новосибирскиниң, Хабаровскиниң, Барнаулдуң ортумак школаларына үстүнде айыткан негелделарден ашгыда шеригниң чиңгине албанының хуусаазында албан эрттирген кижилерни хүлээп алыр.

Школаларга кирерлер орус дыл болгаш литература (бижимел болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзү (аас-биле), даштыкы дыл (чүгле дээди школаларга) киреринин конкурс экзаменнерин тудар.

Үндезин националдың кижилерни конкурстап дашкаар экзаменнерни дужаар.

Дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринге киреринин күзээн кижилер медицина комиссиязының шинчилгезин эрттирери-биле 1972 чылдың апрель 25 бетинде хуусаада Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадрлар килдизинге дараазында документилерин ап алгаш келир: ортумак эртем дугайында документ (бодун), шеригниң биледин азы кир бижиткен хереченин, ажылдап азы өөренип турган сөолгу черинден будурулге болгаш партийжи-комсомолчу характеристиканы, бөрт чокка тырттырган 3х4 хемчеңдиг 3 фото-чурук, СЭКП хоорком-нуң, райкомунуң азы ВЛКСМ райкомунуң чоруткан бижия херек.

Школага өөренир кылдыр дужаал ёзугаар хүлээп алган кижилерни кичээлдээр хүнүнден эгелээш халас чем, ниитги чурттаар бажың, ялык, хемчээлдиг айда 40 рубль хемчээлдиг стипендия-биле хавдырар.

КЫЗЫЛДЫҢ АВТОШКОЛАЗЫ

III класстың чолаачыларын белеткээр курска сургуулдарны хүлээп ап турар. Колхозтарның болгаш совхозтарның чоруткан кижилерин хүлээп алыр. Кичээлдер 1972 чылдың февраль 4-те эгелээр. Өөредилгени тыва дылга чорудар.

II класстың чолаачыларын белеткээр курска кижилерни хүлээп ап турар. Өөредилгени тыва дылга чорудар. Келген кижилер курска өөренгени дээш 31 рубль 54 копеекти төлөөр. Кичээлдер 1972 чылдың февраль 4-те эгелээр.

ШКОЛАНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Шевченко кудумчузу 113-А бажың. Телефону 34-94.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кузумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орулакчыларының болгаш пропаганда килдизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, үлегүр килдизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизинин 41-27, информация килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1.). ТС—00309.